

SÁ MEDIGGI
SÁ MITIGGE
SÁ Ä'MTE'GG
SAAMELAISKÄRÄJÄT

Saamelaiskäräjät

Saamelaiskäräjien mahdollisuudet hallinnoida ja järjestää saamelaisten kulttuuri- ja kielipesätoimintaa

Esiselvityshanke

Piia Nuorgam
22.11.2019

Tiivistelmä

Saamelaisten kulttuuri- ja kielipesät ovat Suomen saamelaispolitiikan menestystarina uhanalaisten saamen kielten elvyttämisessä. Ne ovat kehittyneet yksityisten yleishyödyllisessä tarkoituksessa toimineiden toimijoiden käynnistämistä yksittäisistä projekteista osaksi varhaiskasvatusjärjestelmää. Tämä menestystarina on osaltaan tulosta Suomen merkittävistä taloudellista ja poliittisista panostuksista kulttuuri- ja kielipesätoimintaan. Saamelaisten kulttuuri- ja kielipesiä järjestetään ja tuotetaan tällä hetkellä erityisen opetus- ja kulttuuriministeriön tuen ja Saamelaiskäräjien hallinnoiman valtionavun turvin. Käytännössä kunnat järjestävät kulttuuri- ja kielipesät osana varhaiskasvatuspalveluja ja tuottavat ne itse inarinsaamenkielisiä kielipesiä lukuun ottamatta, jotka tuottaa Inarin kunnalle yksityisenä palveluntuottajana toimiva rekisteröity yhdistys Anaráškielâ servi. Saamelaiskäräjät on poliittisten linjaustensa mukaan halunnut vahvempaa kielipesien kehittämistä-, ohjaus- ja valvontavaltaa sekä selvittää voisiko se ottaa kulttuuri- ja kielipesät hallintonsa alle ja järjestettäväkseen.

Sekä kielipesien määrä että niihin pääsevien lasten määrä on aivan viime vuosiin asti kehittynyt nousujohteisesti. Kulttuuri- ja kielipesien rahoitus on lisääntynyt. Vuosittaisesta hakuprosessista huolimatta toimijat ovat oppineet luottamaan rahoituksen vakiintuneisuuteen. Samalla kun saamelaisten kulttuuri- ja kielipesätoiminnan määrää on lisätty ja kehitetty, on niiden toimintaympäristö kokenut sekä hallinnonala- että sääntelymuutoksia. Aiemman hoivanäkökulman sijaan sisällössä puhutaan entistä terävämmin varhaiskasvatuksesta ja painotetaan erityisesti pedagogiikkaa. Samalla alan henkilöstörakennetta on muutettu ja ylipäättään alan toimintatapoja on yhtenäistetty.

Vaikka kulttuuri- ja kielipesät pääasiassa toimivat hyvin, on niiden järjestämiseen pitkään liittynyt monenlaisia käytännön toimintaan liittyviä haasteita. Tähän selvitykseen on koottu näitä haasteita, pohditaan niiden syitä sekä hahmotellaan ratkaisuja ja tarkastellaan kokonaistilannetta. Eri etenemis- ja kehittämisvaihtoehtoja tarkastellaan sekä sisällöllisesti että ajallisesti pohtien niiden hyötyjä ja mahdollisia vaikutuksia. Vaikka kulttuuri- ja kielipesät ovat nyt osa varhaiskasvatusjärjestelmää, alkutaipaleella ne olivat vapaamuotoisempaa toimintaa, joka kehittyi saamelaisyhteisön tarpeiden pohjalta. Ratkaistava kysymys onkin - halutaanko niitä kehittää saamelaisten tarpeiden pohjalta osana varhaiskasvatusjärjestelmää vai halutaanko ne eriyttää varhaiskasvatuksen rakenteesta omaksi kokonaisuudekseen.

Kielipesätoiminnan siirto Saamelaiskäräjille ei varhaiskasvatuslain mukaan ole mahdollista, koska varhaiskasvatuspalveluiden järjestäminen on eräs kuntien perustehtävistä. Saamelaiskäräjät voi kyllä perustaa yksityisoikeudellisen toimijan, joka tuottaa kulttuuri- ja kielipesäpalveluja kunnille. Kokonaisvaltaisempi ratkaisu olisi, että Saamelaiskäräjät selvittäisi tarkemmin ja analyttisemmin koko saamenkielisen varhaiskasvatuksen tarpeita ja kehittäisi rakenteellisia ratkaisuja osana koko Suomen varhaiskasvatusjärjestelmää. Kolmantena vaihtoehtona on, että Saamelaiskäräjät kehittää kulttuuri- ja kielipesiä omana varhaiskasvatuksesta erillisenä toimintamuotonaan. Kaikki mahdolliset vaihtoehdot edellyttävät kuitenkin kokonaisvaltaisempaa suunnittelua ja lisäresursointia.

Kaikki keskeiset toimijat ovat pyrkineet ratkaisemaan kielipesätoiminnan haasteita erinäisillä yksittäisillä toimenpiteillä. Vaikka moni näistä toimista on onnistunut, haasteiden syvyys ja laajuus ja niiden pitkäaikainen ratkaiseminen vaikuttavat edellyttävän suunnitelmallisempaa lähestymistä sekä eri toimijoiden yhteistä koordinoitua ja ratkaisukeskeistä toimintaa. Kaikki esitetyt vaihtoehdot merkitsevät vähimmilläänkin isoja muutoksia sekä yksikköjen toimintaan että taloudellisia vaikutuksia kunnille rahoitusmuutosten kautta. Laajimmillaan vaihtoehdot voisivat tarkoittaa merkittäviä järjestelmään liittyviä muutoksia ja tästä syystä ne vaativat niiden intressiryhmien osallistamisen, joihin ne eniten vaikuttavat. Kaikki kulttuuri – ja kielipesien kehittämisvaihtoehdot edellyttävät keskeisten toimijoiden tukea, jotta tämä Suomen saamelaispolitiikan menestystarina ja onnistuminen saisivat entistä paremmat toimintaedellytykset tulevaisuudelle.

Kansikuva: Ville-Riiko Fofonoff / Saamelaiskäräjät

Sisällys

1. ESISELVITYKSEN TAUSTA JA TARKOITUS.....	3
2. SAAMELAISET KULTTUURI- JA KIELIPESÄT.....	4
2.1. Kulttuuri- ja kielipesät nykymallilla osa kuntien varhaiskasvatuspalveluja ja varhaiskasvatuksen rakennetta	4
2.2 Varhaiskasvatuksen määritelmä, toimintamuodot ja saamelaisten kulttuuri- ja kielipesät.....	7
2.3 Kulttuuri- ja kielipesien rahoitus ja järjestäminen.....	9
2.4 Kulttuuri- ja kielipesien järjestämisen haasteet nykymallissa	12
2.5 Johtopäätöksiä haasteista ja niiden ratkaisemisesta	16
3. SAAMELAISKÄRÄJIEN MAHDOLLISUUDET SISÄLLYTTÄÄ KULTTUURI- JA KIELIPESÄTOIMINTA HALLINTOONSA JA SEN JÄRJESTÄMISEDELITYKSET	18
3.1 Nykymallin mukainen ratkaisu: Saamelaiskäräjästä erillinen oikeushenkilö yksityisenä palveluntuottajana	18
3.2 Kulttuuri- ja kielipesien pitkäaikainen kehittäminen osana varhaiskasvatusjärjestämää.....	21
3.3 Saamelaisen kulttuuri- ja kielipesätoiminnan kehittäminen omana erityisenä varhaiskasvatusrakenteesta erillisenä toimintamuotona	22
4. LOPPUPÄÄTELMIÄ	23
LÄHTEET.....	25

1. ESISELVITYKSEN TAUSTA JA TARKOITUS

”Kielipesä on alle kouluikäisille kielivähemmistön tai alkuperäiskansan lapsille tarkoitettu päivähoitopaikka, jossa uhanalainen kieli pyritään siirtämään lapsille puhumalla sitä heille koko ajan alusta lähtien, vaikkeivat he ymmärtäisikään kieltä kielipesään tullessaan. Kielipesässä käytetään kielikylpymenetelmää.”¹

”Kielipesätoiminta toteuttaa käytännössä saamelaisille perustuslaissa turvattua oikeutta omaan kieleen ja kulttuuriin. Kielipesätoiminnalla pyritään kasvattamaan lapset uusiksi kielensiirtäjiksi, jolloin lasten kielitaito kehittyisi äidinkieleksi tai erittäin vahvaksi toiseksi kieleksi.”²

Saamelaisten kulttuuri- ja kielipesiin pääsy on mahdollistanut eri saamen kielten oppimisen ja kulttuurisen kasvatuksen sellaisille lapsille, joiden perheissä ja lähipiirissä on jostain syystä menetetty saamen kielen taito. Saamelaiset ja kulttuuri- ja kielipesät ovatkin eräs Suomen saamelaispolitiikan onnistumisen helmiä ja varsinainen menestystarina uhanalaisten saamen kielten elvytyksessä. Ne ovat kehittyneet yksityisten yleishyödyllisessä tarkoituksessa toimineiden toimijoiden käynnistämistä yksittäisistä projekteista osaksi varhaiskasvatusjärjestelmää. Sekä yksiköiden että niihin pääsevien lasten määrä on vuoteen 2018 asti kehittynyt nousujohteisesti.

Saamelaiskäräjien vaalikauden 2016-2019 poliittisen toimintaohjelman yksi poliittisista linjauksista on ollut kehittää saamenkielisiä varhaiskasvatuspalveluja siten, että lainsäädännössä ja varhaiskasvatuksen rakenteissa saamelaisten oikeus oman kielen ja kulttuurin mukaisiin varhaiskasvatuspalveluihin toteutuu täysimääräisesti. Saamelaisen kulttuuri-itsehallinnon perustalta turvattua asemaa lainsäädännössä on haluttu päivähoiton ja kielipesien ohjaukseen, valvontaan ja kehittämiseen.³ Saamelaiskäräjien vuonna 2016 laaditussa saamelaisten kulttuuri- ja kielipesätoiminnan pitemmän aikavälin suunnitelmassa tavoitteena on ollut siirtää saamelainen kulttuuri- ja kielipesätoiminta saamelaiskäräjien hallinnon alaisuuteen ja järjestettäväksi.⁴ Näiden tavoitteiden taustalla lienee ollut ajatus, että yhden toimijan malli toisaalta toteuttaa parhaiten saamelaisten itsemääräämisoikeutta ja toisaalta ratkaisee osan käytännössä ilmenneistä haasteista. Saamelaiskäräjien toimintasuunnitelmaan ja talousarvioon onkin vuodelle 2019 lisäksi asetettu tavoitteeksi, että kielipesätoiminnan laajentamisen mahdollisuuksia selvitetään ja toiminnan saattamista lainsäädännölliselle tasolle edistetään.⁵

Vuoden 2018 syksyllä Inarin ja Sodankylän kunta sekä Anarâškielâ servi rs. esittivät kirjallisesti pyynnön, että Saamelaiskäräjät ottaisi kielipesätoiminnan järjestettäväkseen. Nämä kaksi kuntaa ovat perustelleet pyyntönsä tyytymättömyydellään prosessiin, jossa poliittinen päätösvalta rahoituksen jakamisesta ei ole kunnilla itsellään toiminnasta, jota ne kuitenkin järjestävät - erityisesti kun kyseessä on vielä toiminta, johon kunnalla ei ole lakisääteistä velvoitetta. Inarin ja Sodankylän kunta ovat kokeneet rahoituksen ja kielipesien kehittämisen haasteellisiksi, koska asiassa toimivia tahoja on niin monia. Yhdistys taas perustelee pyyntöä sillä, että vapaaehtoisten varassa toimivan yhdistyksen tehtävä on inarinsaamen edistäminen, ei kielipesäpalveluiden tuottaminen.⁶

¹ Saamelainen varhaiskasvatussuunnitelma, 2009. s. 9.

² Menetelmäopas kielipesätyöntekijöille 2015, s. 32.

³ Saamelaiskäräjät toimintaohjelma 2016-2019, s. 20. Saman suuntaiset tavoitteet on vahvistettu Saamelaiskäräjien saamelaisten koulutuspoliittisessa toiminta- ja kehittämisohjelmassa, s. 6, 9.

⁴ Saamelaisten kulttuuri- ja kielipesätoiminnan pitemmän aikavälin suunnitelma 2016, s.6.

⁵ Saamelaiskäräjien toimintasuunnitelma-talousarvio 2019, s. 17.

⁶ ”Inarinsaamen kielipesät” – Anarâškielâ servi yhdistyksen sähköposti Inarin kunnalle ja Saamelaiskäräjien edustajille, 6.9.2018 ja ”Aloite kielipesätoiminnan siirtämisestä Saamelaiskäräjien osaksi saamelaiskäräjien hallintoa” Sodankylän kunnan, Inarin kunnan ja Anarâškielâ servi kirje Saamelaiskäräjille, 3.9.2018

Pääministeri Antti Rinteen hallitusohjelmassa ”*Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta*” yhtenä hallituksen tavoitteista on, että koulutus rakentaa yhteiskunnallista tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Keinona tähän nähdään muiden ohella kielipesien tuen lisääminen laajentuneita tarpeita vastaavaksi.⁷ Hallitusohjelmassa todetaan, että valtio on sitoutunut kunnioittamaan ja edistämään saamelaisten kielellisiä ja kulttuurisia perusoikeuksia osana perusoikeuksia. Näiden oikeuksien kunnioittaminen ja toteutumisen edistäminen kansainväliset sopimukset huomioiden onkin otettu Rinteen hallituksen tavoitteeksi.⁸

Rinteen hallitusohjelman mainitsevat kielelliset kulttuuriset perusoikeudet on turvattu perustuslain 17.3 §:ssä, jonka mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Kieli- ja kulttuuripesätoiminnassa onkin perusoikeuksien näkökulmasta kyse saamelaislapsille niin kuin muillekin lapsille yhdenvertaisesti yksilöinä kuuluvista perusoikeuksista, siis sosiaalisista ja sivistyksellisistä oikeuksista ja näiden oikeuksien yhteensovittamisesta saamelaislasten kielellisen ja kulttuurisen perusoikeuden kanssa.⁹ Toisaalta kulttuuri- ja kielipesien järjestämisessä on kyse myös saamelaisten kollektiivisesta perusoikeudesta kansana säilyttää, ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Tätä kansalle kuuluvaa oikeutta toteutetaan perustuslain 121.4 §:n mukaan saamelaisten itsehallinnolla ja siksi keskeistä on, miten itsehallinnon toteutuminen sovitetaan varhaiskasvatuksen rakenteisiin niin, että saamelaisten yksilöiden oikeudet ja kollektiiviset perusoikeudet toteutuvat parhaalla mahdollisella tavalla.

Selvityksessä esitetyt kulttuuri- ja kielipesien siirron, kehittämisen ja oikeuksien edistämisen mallit ovat syntyneet saamelaiskäräjien hallinnon, poliittisten päättäjien sekä opetus- ja kulttuuriministeriön kanssa käytyjen keskustelujen tuloksena ja huomioiden voimassa olevan lainsäädännön asettamat raamit.

2.SAAMELAISET KULTTUURI- JA KIELIPESÄT

2.1. Kulttuuri- ja kielipesät nykymallilla osa kuntien varhaiskasvatuspalveluja ja varhaiskasvatuksen rakennetta

Kielipesätoimintaa järjestettiin ensimmäisen kerran kokeiluluontoisena Sevettijärvellä jo vuonna 1993. Vuonna 1997 se käynnistettiin inarinsaamenkielisenä Anarâškielâ servi ry:n eli Inarinsaamen kielen yhdistyksen järjestämänä Suomen kulttuurirahaston ja Wihurin säätiön tuella Ivalossa sekä Inarissa ja koltansaamenkielisenä Sevettijärvellä. Tällaisena toiminta jatkui vuoteen 2001, kunnes vuodesta 2002 Inarin kunta hankki ne ostopalveluna Anarâškielâ servi -yhdistykseltä. Ensimmäinen pohjoissaamenkielinen kulttuuri- ja kielipesä perustettiin Vuotsoon 2007, koltansaamenkielisten kielipesien toiminta ovat jatkunut vuodesta 2008 lähtien Ivalossa ja myöhemmin Sevettijärvellä. Vuodesta 2011 kielipesätoimintaa on tuettu valtion talousarviossa erillisellä valtionavustuksella opetus- ja kulttuuriministeriön pääluokasta ja se jaetaan palveluntuottajalle Saamelaiskäräjien kautta. Vuonna 2019 kulttuuri- ja kielipesätoimintaa on tarjolla kaikilla kolmella saamen kielellä ja se on inarinsaamenkielistä toimintaa lukuun ottamatta kuntien järjestämää ja tuottamaa.

Vaikka kulttuuri- ja kielipesät ovat alkaneet kerhotoiminnan kaltaisena vapaamuotoisena toimintana, nykyisen tuotantotavan perusteella ne ovat varhaiskasvatuslain määrittelemään varhaiskasvatuspalveluun

⁷ Rinteen hallitusohjelma 2019, s. 167

⁸ Rinteen hallitusohjelma 2019, s. 74, 88.

⁹ Perustuslaki (731/1999) 6 §, 16 § ja 19.3 §.

rinnastettava tapa lapsen kodin ulkopuolisen kokopäiväisen hoidon järjestämisessä. Käytännössä vaikuttaa siltä, että kulttuuri- ja kielipesiä on kunnissa pidetty osana varhaiskasvatuspalveluja ja niihin on sovellettu samoja varhaiskasvatuslain asettamia vaatimuksia kuin muuhunkin varhaiskasvatukseen. Myös monissa Saamelaiskäräjien omissa asiakirjoissa ja kielipesätoiminnasta kertovilla nettisivuilla toimintaa kuvataan varhaiskasvatuksena.

Alun perin muutamasta kielipesästä alkanut toiminta on opetus- ja kulttuuriministeriön avustusten myötä erityisesti 2010-luvulla laajentunut ympäri Suomen. Samaan aikaan kielipesätoiminnan laajentumisen myötä niiden toimintaympäristö on kokenut suuria muutoksia. Varhaiskasvatuksen ja päivähoitopalvelujen lainsäädännön valmistelu, hallinto ja ohjaus siirtyi vuonna 2013 sosiaali- ja terveysministeriöltä opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalle.¹⁰ Varhaiskasvatuslainsäädäntöä on vähitellen uudistettu vastaamaan hallinnonalan muutoksia ja uutta lähestymistapaa, jossa varhaiskasvatus- ja päiväkotitoiminta on irrotettu sosiaali- ja terveyspalveluja koskevasta lainsäädännöstä ja sen painopiste siinä on siirtynyt hoivan lisäksi entistä voimakkaammin pedagogiikkaan.

Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaa ensi sijassa varhaiskasvatuslaki, jossa määritellään suhde muuhun lainsäädäntöön. Nykyisessä varhaiskasvatusrakenteessa opetus- ja kulttuuriministeriölle kuuluu varhaiskasvatuksen yleinen suunnittelu, ohjaus ja seurantavastuu. Alueellisesta suunnittelusta, ohjauksesta ja valvonnasta vastaa aluehallintovirasto, ja niiden käytäntöjä ohjaa sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto. Opetushallitus taas toimii asiantuntijavirastona, joka muun muassa päättää varhaiskasvatussuunnitelman perusteista, jossa siis mm. määrätään varhaiskasvatuksen toteuttamisen keskeisistä sisällöistä.¹¹ Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (Karvi) tehtävänä taas on arvioida varhaiskasvatusta riippumattoman toimijan roolissa.¹² Lisäksi rakenteeseen kuuluu uusi Opetushallituksen hallinnoima varhaiskasvatuksen tietovaranto (Varda), johon varhaiskasvatuksen järjestäjät ovat velvollisia tallettamaan erityyppisiä tietoja, joita sitten käytetään varhaiskasvatuksen seurantaan ja kehittämiseen.¹³

Varhaiskasvatuslain mukaan varhaiskasvatuspalvelujen järjestämisestä vastaavat kunnat. Ne voivat yksin tai yhdessä tuottaa palveluja itse ja/tai hankkia ne yksityisiltä palveluntuottajilta varhaiskasvatus- ja kuntalain mukaisesti.¹⁴ Mikäli kunta tai kunnat hankkivat palvelut yksityisiltä palveluntuottajilta, kunnille jää edelleen varsinainen varhaiskasvatuslain mukainen järjestämisvastuu, jonka perusteella kunnan on edelleen varhaiskasvatuslain mukaisesti arvioitava varhaiskasvatuspalvelujen tarve ja päätettävä lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen. Kunnat myös seuraavat, valvovat ja ohjaavat yksityisiä varhaiskasvatuspalvelujen tuottajia. Lisäksi kuntilla on valvontavastuu siitä, että yksityisen toimijan tuottama palvelu vastaa vähintään sitä, mitä kunta itse järjestää.¹⁵

Kunnat saavat kunnan peruspalvelujen eli sosiaali- ja terveydenhuollon, varhaiskasvatuksen, esi- ja perusopetuksen, kirjastojen, yleisen kulttuuritoimen ja taiteen perusopetuksen järjestämiseen avustusta valtionosuusjärjestelmässä tiettyjen laskennallisten kustannusperusteiden mukaisesti.¹⁶ Kunnan peruspalvelujen valtionosuutena ne saavat 25 % tietystä laskennallisesta lapsikohtaisesta kokonaissummasta, lisäksi saamelaisalueella kunnat saavat jokaisesta saamenkielisestä lapsesta tietyn summan, josta kunnilla ei ole omavastuuta. Vuonna 2019 tuo laskennallisen summa per jokaista kunnan 0-5 -vuotiasta lasta kohden on 8172,53 euroa, josta valtionosuus on siis 25 % eli 2043,13 euroa, lisäksi

¹⁰ Ks. perustelut siirrolle HE 40/2018vp, s. 4.

¹¹ Varhaiskasvatuslaki 51 § (540/2018),

¹² Varhaiskasvatuslaki 24, Karvin roolista tarkemmin <https://karvi.fi/varhaiskasvatus/>.

¹³ Varhaiskasvatuslaki 13 luku.

¹⁴ Varhaiskasvatuslaki 1 §, 5 § ja kuntalaki 8 § ja 9 §.

¹⁵ Varhaiskasvatuslaki 5 §, 12 §, 16 – 19 § ja 9 ja 10 luku.

¹⁶ Ks. laki kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta (1704/2009).

saamelaisalueen kunnissa saamenkielisten kuntalaisten lisä per saamenkielinen asukas on 2675,41 euroa.¹⁷ Valtionosuuksien laskentajärjestelmässä on monimutkainen lisäys – ja vähennyslaskukaava, johon vaikuttavat kunnan asukkaiden palvelutarve ja muut olosuhdetekijät. Tärkeää on kuitenkin kielipesien tilannetta tarkasteltaessa ottaa huomioon, että kunnat saavat varhaiskasvatuksen järjestämiseen valtionosuuksia. Vaikka osa kuntien itsehallintoa on päättää, miten ne valtionosuudet käyttävät, varhaiskasvatuslain mukaan kuntien on osoitettava voimavaroja varhaiskasvatuksen järjestämiseen.¹⁸ Kuntien varhaiskasvatuksesta perimistä maksuista on säädetty erillinen laki, joka asettaa enimmäismäärät lasten huoltajilta perittäville maksuille.¹⁹

Kuntien suhde yksityisiin palveluntuottajiin vaihtelee kunnan omien päätösten mukaisesti. Ne voivat mahdollistaa yksityiset varhaiskasvatuspalvelut joko ostosopimuksin tai palvelusetelijärjestelmällä. Yksityisen palveluntarjoajan tuottamaan palveluun voi lisäksi hakea yksityisen hoidon tukea Kelalta, jonka lisänä kunta voi maksaa ns. kuntalisää, jolla se kannustaa yksityistä toimintaa. Ostosopimuksilla kunta määrittelee kussakin sopimuksessa määrän, jonka se maksaa yksityiselle palveluntuottajalle. Palvelusetelijärjestelmässä kunta maksaa kaikille palveluseteliyrityksille tietyn kiinteän hinnan per lapsi, summa on määritelty iän perusteella. Sekä ostopalvelusopimuksin että palvelusetelin järjestetyn varhaiskasvatuksen asiakasmaksut ovat tulosisäonnaisia, joten kunta määrittää perheen tulojen mukaan perheen maksettavaksi tulevan asiakasmaksun ja/tai omavastuuosuuden. Kunta solmii ostosopimuksen suoraan yksityisen palveluntuottajan kanssa, palvelusetelijärjestelmässä kunta taas hyväksyy yrittäjät, jotka täyttävät palveluseteliyrittäjyydelle asetetut ehdot.

Yksityisen hoidon tukea haetaan Kelalta. Se koostuu hoitorahasta, hoitolisästä ja mahdollisesta kuntalisästä. Yksityisen hoidon tuki on riippuvainen lapsen varhaiskasvatusoikeuden laajuudesta. Hoitorahan määrä on vakio ja se on lapsen varhaiskasvatusoikeuden ollessa yli 20 h viikossa 172,25 e/kk/lapsi ja vanhempien tuloista riippuvaa hoitolisän määrä on enintään 144,85 e/kk/lapsi. Jos lapsen varhaiskasvatusoikeuden laajuus on enintään 20 h viikossa, hoitorahan määrä 63,38 e/kk/lapsi ja hoitolisä enintään 72,40 e/kk/lapsi.²⁰ Kuntalisän määrä ja siihen sovellettavat ehdot ovat kuntakohtaisia. Kunta maksaa kuntalisän suoraan Kelalle. Palveluntuottajan on tehtävä kunnalle varhaiskasvatuslain mukainen ilmoitus saadakseen tukea. Kela maksaa yksityisen hoidon tuen suoraan palvelun käyttäjän valitsemalle yksityisen palvelun tuottajalle. Perheen on kuitenkin itse haettava tukea Kelan asiointijärjestelmässä. Palvelun tuottajan on täytettävä selvitys perheen hakemuksen liitteeksi, joka toimitetaan Kelaan. Yksityisen hoidon tuki on verotettavaa tuloa päivähoidon tuottajalle ja se maksetaan jälkikäteen kuukauden viimeisenä päivänä.²¹

Kulttuuri- ja kielipesätoimintaa järjestävien kuntien suhde yksityisen palveluntuottajiin vaihtelee. Esimerkiksi Rovaniemellä muun kuin kunnallisen päivähoidon järjestäminen on mahdollistettu palvelusetelillä, jota voidaan käyttää kaupungin hyväksymissä yrityksissä. Käytännössä lapsen huoltaja valitsee yksityisen päivähoidon tuottajan ja sen jälkeen hakee kaupungilta palveluseteliä. Asiakasmaksu vastaa kunnallista asiakasmaksua, johon voidaan kuitenkin lisätä yrityksen mahdollinen lisämaksu. Kaupunki maksaa palvelusetelin arvon yritykselle ja yritys laskuttaa suoraan perhettä. Rovaniemellä palvelusetelien määrä

¹⁷ Kunnan peruspalvelujen valtionosuus 2019 laskentaperusteet valtiovarainministeriön sivuilla. Esimerkiksi Inarin kunta saa vuonna 2020 1,2 milj. euroa saamenkielisten kuntalaisten lisiä. Ks. tarkemmin. <https://vm.fi/kunnan-peruspalvelujen-valuationosuus>.

¹⁸ Varhaiskasvatuslaki 60 §.

¹⁹ Varhaiskasvatuslaki 61 § ja laki varhaiskasvatuksen asiakasmaksuista (1503/2016).

²⁰ https://www.kela.fi/yksityisen-paivahoidon-tuottajat_yksityisen-hoidon-tuki ja <https://www.kela.fi/yksityisen-hoidon-tuki-maara-ja-maksaminen>, nelihenkisessä perheessä bruttotulo, jolla saa täyden hoitolisän on 1700 e/kk ja bruttotulo, joilla ei saa hoitolisää yli 3533,49 e/kk.

²¹ https://www.kela.fi/yksityisen-paivahoidon-tuottajat_ohjeita-paivahoidon-tuottajalle

on alle 1-vuotiaille 2749,66 €, 1-2 -vuotiaille 1374,83 € ja yli 3-vuotiaille 833,23.²² Esimerkiksi kymmenen 4-vuotiaan lapsen ryhmästä Rovaniemen kaupunki näyttää palvelusetelin myötä maksavan yksityiselle palveluntuottajalle n. 100 000 € vuodessa, josta perheet kattavat tulojensa perusteella osan.

Myös Oulun kaupungissa on käytössä palveluseteli, mutta sen lisäksi Oulu maksaa yksityisen hoidon tuessa erityistä kuntalisää. Oulussa palvelusetelin määrä on alle 3-vuotiaalta 1223 € ja yli 3-vuotiaalta 797 €, näin ollen kymmenen lapsen 4-vuotiaiden ryhmä maksaa Oululle n. 87 000 €, josta vanhemmat maksavat osan.²³ Sodankylän kunnassa on yksi yksityinen palveluntuottaja, mutta Sodankylän kunnan sivuilta ei selviä, miten kunnan suhde yksityiseen palvelutuotantoon on järjestetty. Tästä päätelleen kunnalla on ostosopimus yksityisen palveluntuottajan kanssa.²⁴ Inarin kunnassa on käynnissä kuntakokeilu, jossa kunta maksaa Kelan yksityisen kotihoidon tuen lisäksi kuntalisän, jonka suuruus on lasta kohden 350 €. Yksityisen palveluntuottajan kymmenen lapsen ryhmän maksaisi Inarin kunnalle tänä vuonna noin 55 000 - 62 000 € vuodessa.²⁵ Utsjoen kunnan sivuilla ei ilmoiteta, että siellä olisi yksityistä palvelutuotantoa eikä kunnassa näytä olevan käytössä kuntalisää.²⁶

2.2 Varhaiskasvatuksen määritelmä, toimintamuodot ja saamelaisten kulttuuri- ja kielipesät

Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan varhaiskasvatustilain mukaan lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatusta, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka. Sitä voidaan järjestää joko 1) päiväkotitoimintana, jota järjestetään päiväkodissa; 2) perhepäivähoitona, jota järjestetään perhepäiväkodissa, tai 3) avoimena varhaiskasvatus toimintana, jota järjestetään toimintaan soveltuvassa paikassa.²⁷ Varhaiskasvatuksen tavoitteena on mm. edistää jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia sekä antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa. Tavoitteena on lisäksi muun muassa tunnistaa lapsen yksilöllisen tuen tarve ja järjestää tarkoituksenmukaista tukea varhaiskasvatuksessa tarpeen ilmetyä tarvittaessa monialaisessa yhteistyössä sekä toimia yhdessä lapsen sekä lapsen vanhemman tai muun huoltajan kanssa lapsen tasapainoisen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parhaaksi sekä tukea lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa kasvatustyössä.²⁸

Kuntien on järjestettävä varhaiskasvatusta siinä laajuudessa ja sellaisin muodoin kuin kunnassa ilmenevä tarve edellyttää.²⁹ Varhaiskasvatusta suunniteltaessa, järjestettäessä tai tuotettaessa ja siitä päätettäessä

²² Ks. tarkemmin Rovaniemen kaupungin varhaiskasvatuksen sivuilta <https://www.rovaniemi.fi/fi/Palvelut/Varhaiskasvatus/Varhaiskasvatus-paivakodissa/Varhaiskasvatus-palvelusetelipaivakodissa>. Ks. myös <https://www.rovaniemi.fi/loader.aspx?id=1a65da7a-2bbf-4754-a44e-afa7aac636de>

²³ Ks. tarkemmin Oulun kaupungin varhaiskasvatuksen sivuilta <https://www.ouka.fi/oulu/paivahoito-ja-esiopetus/yksityisen-hoidon-tuki-ja-kuntalisa>

²⁴ Sodankylän varhaiskasvatuksen sivut <https://peda.net/sodankyla/varhaiskasvatus>.

²⁵ Tässä laskelmassa ei ole huomioitua mahdollisia hoitolisiä.

²⁶ Utsjoen kunnan sivut: <http://www.utsjoki.fi/fi/palvelut/varhaiskasvatuspalvelut/paevaehoitomaksut-ja-hoitoajat.php>

²⁷ Varhaiskasvatustilain 1-2 §.

²⁸ Varhaiskasvatustilain 3 §.

²⁹ Varhaiskasvatustilain 5 §.

kunnan on ensisijaisesti huomioitava lapsen etu.³⁰ Varhaiskasvatuksen järjestämisessä on otettava huomioon monialainen yhteistyö ja kunnan on sitä järjestäessään toimittava yhteistyössä opetuksesta, liikunnasta ja kulttuurista, lastensuojelusta ja muusta sosiaalihuollosta, neuvolatoiminnasta ja muusta terveydenhuollosta vastaavien sekä muiden tarvittavien tahojen kanssa. Lisäksi tietyt muusta lainsäädännöstä johtuva lapsen kehityksen ja hyvinvoinnin tuki on otettava huomioon ja kunnan on toimittava yhteistyössä sosiaali-terveydenhuollosta vastaavien tahojen kanssa.³¹ Varhaiskasvatuslaissa ei ole mainintaa Saamelaiskäräjistä.

Varhaiskasvatuslain mukaan lapselle on järjestettävä varhaiskasvatusta hänen äidinkielellään olevalla saamenkielellä. Varhaiskasvatuslaki takaa siis äidinkielisille saamelaislapsille subjektiivisen oikeuden saada päivähoitoa saamenkielellä.³² Sen sijaan saamelaista kulttuuri- ja kielipesätoimintaa ei kuitenkaan mainita varhaiskasvatuslaissa. Saamelaislapsella, jonka vanhemmat tai lähipiiri on menettänyt saamenkielentaidon, ei siis ole oikeutta saada saamenkielistä hoitoa, vaan hän voi saada paikan kielipesästä, mikäli hänen kotikunnassaan on kielipesätoimintaa ja mikäli kielipesässä on tilaa.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on asiakirja, joka ohjaa varhaiskasvatuksen järjestämistä koko maassa. Varhaiskasvatuslain mukaan sen tarkoitus on edistää varhaiskasvatuksen toteutumista yhdenvertaisesti koko maassa, toteutetaan varhaiskasvatuslain mukaisia varhaiskasvatuksen tavoitteita ja ohjata laadun kehittämistä.³³ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa puhutaan saamelaislasten varhaiskasvatuksessa sekä mainitaan kielipesätoiminta erikseen.

”Saamelaislasten varhaiskasvatuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa lasten saamelaista identiteettiä ja tietoisuutta omasta kulttuuristaan sekä antaa lapsille mahdollisuus opetella saamelaisia perinnetietoja ja -taitoja. Saamelaiset ovat alkuperäiskansa, jonka oikeuksista omaan kieleen ja kulttuuriin on säädetty perustuslaissa. Toiminnassa hyödynnetään lähiympäristöä sekä yhteistyötä huoltajien ja saamelaisyhteisön kanssa. Silloin kun varhaiskasvatus järjestetään jollakin kolmesta saamen kielestä, sen erityisenä tavoitteena on vahvistaa kielen kehittymistä, ymmärtämistä ja käyttöä. Tavoitteena on lisätä lasten valmiuksia toimia saamenkielisessä ympäristössä, oppia saamen kieltä ja saamen kielellä. Henkilöstö vahvistaa saamen kieli- ja kulttuuriperinnön säilymistä yhteistyössä huoltajien kanssa.”³⁴

”Kielipesätoiminnalla tarkoitetaan varhaiskasvatuksessa toimintaa, jossa vahvistetaan lasten tietämystä omasta kulttuuristaan ja tarjotaan mahdollisuus oppia perheessä tai suvussa puhuttua uhanalaista vähemmistökieltä tai alkuperäiskansan kieltä. Kielipesätoiminnan periaatteet voivat olla kielikylvyn kaltaisia.”³⁵ Yksiselitteistä vastausta sille, mitä ”kielikylvyn kaltainen” tarkoittaa ei varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa tarjota vastausta.

Mainitusta kielikylvystä puhutaan laajamittaisen kaksikielisen varhaiskasvatuksen kohdalla ja sen alla ”kotimaisten kielten varhainen täydellinen kielikylpy varhaiskasvatuksessa”, jossa todetaan, että ”Ruotsinkielistä kielikylpyä voidaan järjestää suomenkielisessä varhaiskasvatuksessa ja suomenkielistä kielikylpyä ruotsinkielisessä varhaiskasvatuksessa. Lisäksi sekä suomen- että ruotsinkielisessä varhaiskasvatuksessa voidaan järjestää saamenkielistä kielikylpyä. Kotimaisten kielten varhainen täydellinen kielikylpy on ohjelma, joka alkaa varhaiskasvatuksessa ja jatkuu perusopetuksen loppuun. Varhaiskasvatuksen kieli, esiopetuksen ja koulun opetuskieli sekä toinen kotimainen tai saamen kieli

³⁰ Varhaiskasvatuslaki 4§.

³¹ Varhaiskasvatuslaki 7 §.

³² Varhaiskasvatuslaki 8 §. Kuntien järjestämisvelvollisuus on todettu useaan kertaan yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan ratkaisuissa (aiemmin syrjintälautakunta), ks. tarkemmin esim. Dno 2008-367/Pe-2. 13.12.2010.

³³ Varhaiskasvatuslaki 21§.

³⁴ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, s. 49.

³⁵ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, s. 52.

muodostavat kokonaisuuden. Varhaiskasvatus toteutetaan pääosin kielikylpykielillä. Lasten äidinkielen tai äidinkielen taitojen kehittymistä tuetaan yhteistyössä kotien ja huoltajien kanssa. Toiminnassa pyritään siihen, että kukin henkilöstöön kuuluva käyttää johdonmukaisesti vain yhtä kieltä: joko kielikylpykieltä tai kieltä, jolla varhaiskasvatus on järjestetty. Lapsia kannustetaan kielikylpykielen käyttöön, mutta heillä tulee olla mahdollisuus tulla ymmärretyksi myös äidinkielellään. Tavoitteena on valmius siirtyä kielikylpynä toteutettuun esiopetukseen ja edelleen perusopetukseen.”³⁶ Saamen kielen asema tässä kokonaisuudessa on jää epäselväksi, koska samaa jatkumoa perusopetukseen kielikylpykielillä ei välttämättä ole. Ilmeisesti ajatuksena kuitenkin on hyväksyä kielipesissä täydellisen kielikyllyn periaatteet.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa edellytetään lisäksi, että ”varhaiskasvatuksen järjestäjä hyväksyy varhaiskasvatussuunnitelman erikseen suomenkielistä, ruotsinkielistä, saamenkielistä sekä tarvittaessa muulla kielellä annettavaa varhaiskasvatusta varten”.³⁷ Epäselväksi jää koskeeko tämä myös kielipesätoimintaa, mutta sanamuodosta päätellen näin voisi tulkita. Muuta varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa mainittuja saamelaislasten varhaiskasvatusta erityisesti koskevia ja huomioon otettavia ovat muut varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet, jotka seuraavat perustuslaista ja muusta lainsäädännöstä ja kansainvälisistä sopimuksista, joihin Suomi on sitoutunut. Tällaisina mainitaan mm. yhdenvertaisuuslaki, Euroopan ihmisoikeussopimus, YK:n lapsen oikeuksien sopimus ja YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista.³⁸

Saamelaiskäräjät on vuonna 2009 laatinut yhteistyössä silloisten alueellisten toimijoiden kanssa saamelaisen varhaiskasvatussuunnitelman eräissä sosiaalialan kehittämishankkeessa. Saamelaiskäräjät esitti tuolloin, että se otettaisiin käyttöön saamelaisalueen kunnissa ja muualla Suomessa.³⁹ Lisäksi vuonna 2013 eräissä toisessa hankkeessa on laadittu saamelaisen varhaiskasvatuksen arjen käytäntöjen opas.⁴⁰ Saamelaiskäräjät on myös vuonna 2015 julkaissut menetelmäoppaan kielipesätyöntekijöille.⁴¹ Saamelaiskäräjien laatimilla asiakirjoilla tai Saamelaiskäräjillä toimijana ei kuitenkaan ole asemaa varhaiskasvatuslaissa, varhaiskasvatuksen rakenteissa tai varhaiskasvatusta ohjaavassa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa.

2.3 Kulttuuri- ja kielipesien rahoitus ja järjestäminen

Kuten mainittua Suomen valtio on vuodesta 2011 lähtien osoittanut talousarviossaan opetus- ja kulttuuriministeriön pääluokassa erillisen valtionavustuksen saamelaisten kulttuuri- ja kielipesätoimintaa varten. Opetus- ja kulttuuriministeriö myöntää avustuksen osana saamelaisten kulttuuri-itsehallinnon toteuttamista, Saamelaiskäräjät hallinnoi avustuksen edelleen jakoa. Avustukseen myöntämiseen ja sen käyttöön sovelletaan valtionavustuslakia (27.7.2001/688), lakia saamelaiskäräjistä (17.7.1995/974) ja Saamelaiskäräjien kulttuuri- ja kielipesätoiminnan rahoitusperusteita vuodelta 2015 ja niistä annettua soveltamisohjetta vuodelta 2016.

³⁶ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, s. 51.

³⁷ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, s. 9 ja varhaiskasvatuslaki 8 §.

³⁸ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, s. 15.

³⁹ Saamelainen varhaiskasvatussuunnitelma, 2009, s. 4. Suunnitelma laadittiin osana saamelaisten/saamenkielisten sosiaalipalvelujen kehittämishanketta, joka toteutettiin saamelaisten kotiseutualueen kunnissa Saamelaiskäräjien esityksestä.

⁴⁰ Saamelaisen varhaiskasvatuksen arjen käytäntöjen opas, 2013.

⁴¹ Menetelmäopas kielipesätyöntekijöille 2015. s. 2. Menetelmäopas laadittiin yhteistyössä lastentarhaopettaja Riitta Vesalan kanssa ja siinä käytettiin alkuvuodesta 2015 järjestettyjen kielipesätyöntekijöiden kehittämispäivien materiaalia. Kehittämispäiville osallistui yhteensä kolmetoista työntekijää seitsemästä kielipesästä. Menetelmäoppaan lisäksi myös kielipesälästen vanhemmille on kirjoitettu oma oppaansa.

Saamelaiskäräjien hallinnossa saamen kielen toimisto ja poliittisena toimielimenä kielineuvosto vastaavat kielipesien hallinnoinnista. Vuonna 2017 Saamelaiskäräjät päätti perustaa kielineuvoston alaisuuteen kielipesätoiminnan ohjausryhmän, johon toiminnan järjestäjät nimesivät edustajansa. Ohjausryhmässä ovat mukana Utsjoen kunta, Inarin kunta ja Anarâškielâ servi, Enontekiön kunta, Sodankylän kunta, Oulun kaupunki ja Rovaniemen kaupunki. Ohjausryhmän toimikausi on neljä vuotta ja sen tavoitteena on saamelaisen kulttuuri- ja kielipesätoiminnan pitkäjänteinen kehittäminen. Lisäksi Saamelaiskäräjillä työskentelee kielipesäohjaaja, jonka palkkaus ja kulut kustannetaan kielipesien budjetista. Kielipesäohjaaja valmistelee avustusten jakoa käräjien hallinnossa avustuksia sekä ohjaa ja tukee kielipesien toimintaa monin tavoin. Kielipesäohjaaja toimii yhteistyössä kuntien kanssa, järjestää täydennyskoulutuksia henkilöstölle, tuottaa sisältöä ja materiaalia kielipesiin sekä tarvittaessa vastaa vanhempien kysymyksiin.

Saamelaiskäräjien saamen kielen toimiston johtaja sekä kielipesäohjaaja koordinoivat kielipesäavustuksia, ja niiden lopullisesta jakamisesta päättää Saamelaiskäräjien kielineuvosto. Kielipesien rahoitusperusteiden mukaan avustuksen määrä on korkeintaan 85 % kielipesien kuluista ja kuntien odotetaan rahoittavan siitä omavastuuna jäljelle jäävä 15 %. Avustusta voidaan hakea kielipesän järjestämisen todellisiin ja kohtuullisiin kuluihin, joista vähennetään tulot ja omarahoitusosuus. Avustukset myönnetään kielipesätoiminnan järjestäjille edellisen vuoden syksyllä järjestettyjen neuvottelujen ja hakemusten perusteella toimintavuodeksi kerrallaan. Saamelaiskäräjät hakee kokonaisavustuksen ja esittää opetus- ja kulttuuriministeriölle varojen jakoperusteet, ministeriö hyväksyy esityksen ja kielineuvosto tekee lopullisen päätöksen avustuksen myöntämisestä. Saamelaiskäräjien kielineuvoston päätöksen jälkeen Saamelaiskäräjät tekee kuntien kanssa sopimukset avustusten käytöstä. Ensimmäinen osa maksetaan sopimuksen allekirjoituksen jälkeen ja toinen osa järjestävän tahon laskua vastaan. Toimintakauden päättyessä kielipesätoiminnan järjestäjän tulee selvittää Saamelaiskäräjille avustuksen käyttö määräajassa.

Tavallista on, että ensimmäisistä neuvotteluista allekirjoitettuun sopimukseen kuluu n. 8-9 kuukautta, sopimukset Saamelaiskäräjien ja kuntien välillä allekirjoitetaan maaliskuun tienoilla. Inarin kunta, joka järjestää inarinsaamenkieliset kielipesät ostopalveluna tekee lisäksi sopimuksen suoraan yksityisenä palveluntuottajana toimivan yhdistyksen kanssa. Kun Helsingissä toimi vielä kielipesä, se toimi Helsingin kaupunkiin nähden itsenäisenä yksikkönä ja haki suoraan kielipesärahoitusta Saamelaiskäräjiltä.

Kielipesät on järjestetty joko osana päiväkotitoimintaa erillisenä ryhmänä tai erillisenä ryhmäperhepäiväkotina. Usein siis kielipesäryhmät toimivat joko osana suomen- tai saamenkielistä äidinkielistä yksikköä tai perhepäivähoitomuodon mallin mukaisesti. Vuonna 2012 kielipesissä oli yhteensä 78 lasta ja äidinkielisessä hoidossa 96 lasta, yhteensä saamenkielisen varhaiskasvatuksen piirissä oli 184 lasta. Vuonna 2012 kielipesiä järjestettiin kahdeksassa yksikössä kolmessa kunnassa Inarissa, Utsjoella ja Sodankylässä. Vuoden 2018 keväällä kielipesissä oli yhteensä 104 ja äidinkielisten ryhmissä 98 lasta, yhteensä saamenkielisen varhaiskasvatuksen piirissä oli 202 lasta. Kielipesätoimintaa järjestettiin 14 yksikössä seitsemässä kunnassa, saamelaisalueen kuntien lisäksi Oulussa, Helsingissä ja Rovaniemellä.⁴² Helsingin kaupunkisaamelaisten rekisteröidyn yhdistyksen (City-Sámit) tuottama kielipesätoiminta loppui vuonna 2018.

Vuodelle 2020 kielipesissä on hakemusten perusteella arviolta 73 lasta, joista saamelaisalueella 51 ja saamelaisalueen ulkopuolella 22, kaikki saamenkieliset varhaiskasvatuspalvelut ovat kuntien itsensä järjestämiä lukuun ottamatta inarinsaamenkielisiä kielipesiä Inarin kunnassa, jossa ne kunnalle tuottaa Anarâškielâ servi. Kuntien jättämien vuoden 2020 hakemusten tiedot vaikuttavat perustuvan syksyn 2019 tilanteeseen. Kielipesiä on yhteensä 12 viidessä kunnassa tai kaupungissa: Oulussa, Rovaniemellä, kaksi Sodankylässä, kolme Utsjoella ja viisi Inarissa. Kaikkien kielipesien toiminta on hakemusten perusteella

⁴² Sámegielat árabajásgeassin Suomas 2012-2018 ja Saamelaisen varhaiskasvatuksen lapsimäärät 2018. Luvussa on mukana myös esikoululaisia: Oulu 3, Enontekiö 5.

kokopäiväistä ja valtaosa lapsista on kokopäivähoidossa. Seitsemän pohjoissaamenkielistä kielipesää toteutetaan kaikissa edellä mainituissa kunnissa Inarin kuntaa lukuun ottamatta. Inarin kunnassa on kaksi koltansaamenkielistä ja kolme inarinsaamenkielistä kielipesää.

Kolme pohjoissaamenkielistä kielipesää toimii joko osana äidinkielistä ryhmää tai sen yhteydessä jollain tapaa, nämä kielipesät ovat Rovaniemellä, Oulussa ja Karigasniemellä. Koltansaamenkielinen kielipesä Sevettijärvellä toimii osana suomenkielistä ryhmäperhepäiväkotia, myös Utsjoen kielipesä toimii osana suomenkielistä osastoa. Ne ryhmät, jotka toimivat äidinkielisten yksikköjen osana tai niiden välittömässä läheisyydessä hyödyntävät tätä sijaisjärjestelyissä ja muissa arjen toiminnoissa.

Oulussa pohjoissaamenkielinen kielipesä toimii osana äidinkielistä yksikköä samoissa tiloissa omana itsenäisenä ryhmänään. Kielipesässä kuusi lasta ja yksi työntekijä. Rovaniemellä pohjoissaamenkielinen kielipesä toimii äidinkielisten ryhmän kanssa vierekkäisissä tiloissa samassa rakennuksessa, mutta toimii itsenäisenä ryhmänä. Rovaniemen kielipesässä seitsemän lasta ja siellä työskentelee kaksi henkilöä. Sodankylän kunnassa on kaksi pohjoissaamenkielistä kielipesää Vuotsossa ja Sodankylässä. Vuotson kielipesässä on kuusi lasta ja se toimii itsenäisenä yksikkönä kahden työntekijän voimin. Sodankylän ryhmässä kahdeksan lasta ja kaksi työntekijää.

Utsjoen kunnan pohjoissaamenkieliset kielipesät ovat Utsjoella, Nuorgamissa ja Karigasniemellä. Niissä on yhteensä 17 lasta. Nuorgamin kielipesässä on yhdeksän lasta ja se toimii erillisessä tilassa ryhmäperhepäiväkodin yläkerrassa. Utsjoen kielipesässä on neljä lasta ja kaksi hoitajaa ja se toimii suomenkielisen päiväkotiryhmän osana. Karigasniemen kielipesässä kolme lasta, yksi hoitaja ja se toimii osaa saamenkielistä äidinkielisten lasten päiväkotia.

Inarin kunnat koltankieliset kielipesät ovat Ivalossa ja Sevettijärvellä. Ivalossa koltankielisessä kielipesässä on kuusi lasta ja kaksi hoitajaa, se itsenäinen ja omissa tiloissaan. Sevettijärvellä koltankielisessä kielipesässä on kaksi lasta ja yksi hoitaja ja se on osa suomenkielistä ryhmäperhepäivähoitoyksikköä. Inarin kunnassa sijaitsevista Anaråškielâ servin tuottamista kolmesta inarinsaamenkielisestä yksi toimii Ivalossa ja kaksi Inarissa. Kaikki ryhmät toimivat omissa itsenäisissä yksiköissään ja tiloissaan. Kaikki kolme ryhmää toimivat ryhmäperhepäiväkoteina, joissa kussakin on kahdeksan lasta, yhteensä lapsia on 24. Hoitajia kussakin ryhmässä työskentelee kolme tai neljä, osa heistä toimii ryhmänsä esimiehenä. Lisäksi yhdistyksellä on hallintopäällikkö, joka vastaa hallinnollisista töistä.

Yhteensä kaikissa 12 kielipesässä henkilöstöä noin 22. Lähes kaikki kielipesät toimivat ns. sisarusryhminä niiden pienen koon vuoksi. Tämä tarkoittaa, että käytännössä niissä voi olla lapsia vauvoista esikouluikäisiin. Esimerkiksi Oulun ryhmästä on ilmoitettu, että siellä on kaksi esikoululaista. Kielipesiä järjestävistä kunnista Utsjoella, Sodankylässä Inarissa on laadittu saamenkielinen varhaiskasvatussuunnitelma. Sodankylässä on saamelainen varhaiskasvatussuunnitelma kielipesille, joka on saatavilla suomeksi ja pohjoissaameksi kunnan sivuilta. Inarin kunnassa on laadittu saamenkielinen varhaiskasvatussuunnitelma. Myös Utsjoen kunnassa on käytössä oma saamenkielinen varhaiskasvatussuunnitelma.

Varsinaisia tilastoja, josta voisi tarkastella pääsevätkö kaikki halukkaat perheet kielipesäpalvelujen piiriin, ei ole. Inarinsaamenkielisistä kielipesistä tiedämme, että niihin on jonoa.⁴³ Joitain arvioita saamelaislasten saamenkielisen varhaiskasvatuksen osallistumisasteesta voidaan esittää Saamelaiskäräjien vuoden 2015 vaalien yhteydessä yhdessä Väestörekisterikeskuksen kanssa luotujen tilastojen perusteella. Vaaliluetteluun perustuvan tilaston perusteella Suomessa asui 1510 1 - 10 -vuotiasta saamelaislasta. Näistä lapsista 369 asui saamelaisalueella ja 1141 muualla, saamelaislapsista alle 25 % asuu saamelaisalueella ja n. vajaat 75 %

⁴³ Inarin kunta. Valtuustoaloite inarinsaamenkielisten kielipesäpaikan tarjoamisesta kaikille hakijoille. 287/12.07.00/2019. s. 3.

saamelaisalueen ulkopuolella.⁴⁴ Tarkkojen tilastojen puuttuessa voi tasaisesti jakaen arvioida, että näistä lapsista 1 - 6 -vuotiaita on n. 755 lasta. Kun tiedämme, että vuoden 2015 keväällä saamenkielisissä äidinkielisessä hoidossa oli koko maassa 116 lasta ja kielipesissä 82 lasta eli yhteensä 198 lasta, tarkoittaisi tämä näiden arvioiden mukaan, että saamenkieliseen varhaiskasvatukseen ja esikoulun osallistumisaste vuonna 2015 koko maassa n. 26 % saamelaislapsista. Tarkemmin jaoteltuna ja arvioituna se tarkoittaa, että vuonna 2015 saamelaisalueella n. 82 % ja saamelaisalueen ulkopuolella n. 7,5 % saamelaislapsista pääsi osallistumaan saamenkieliseen varhaiskasvatukseen piiriin.

2.4 Kulttuuri- ja kielipesien järjestämisen haasteet nykymallissa

Vaikka saamelaiset- kulttuuri- ja kielipesät ovat olleet todella menestyksekkäitä erityisesti inarinsaamenkielen elvytyksessä, niiden järjestämiseen on liittynyt myös monia haasteita. Näitä haasteita on pyritty ratkomaan ajoittain onnistuneestikin joko yksittäisten toimijoiden tai useamman toimijan yhteisillä ratkaisuilla. Myös Saamelaiskäräjät on pyrkinyt kehittämään ja yhtenäistämään toimintatapoja luomalla menetelmä- ja arjen käytäntöjen oppaita, perustamalla kielipesäohjaajan tehtävän ja kielipesätoiminnan ohjausryhmän, jossa järjestäjätahot ovat kokoontuneet ratkaistakseen haasteita ja kehittääkseen toimintaa.

Usein kulttuuri- ja kielipesien järjestämisen suurimpana haasteena mainitaan rekrytointiongelmat, nimenomaan pätevien työntekijöiden puute. Järjestäjien ja tuottajien on vaikea löytää varhaiskasvatuslain kelpoisuusvaatimukset täyttävää saamenkielistä henkilöstöä.⁴⁵ Tämä on selvästi haaste kaikkialla ja aiheuttaa monenlaista epävarmuutta sekä työsuhteisiin että arjen toteutumiseen käytännössä. Koska kulttuuri- ja kielipesät toimivat kunnissa varhaiskasvatuksen rakenteissa ja toimintamallien mukaan, jossa on vakiintuneet käytännöt, kelpoisuusvaatimukset täyttävän pysyvän henkilöstön puute aiheuttaa paljon haasteita monella tasolla. Pysyvän henkilöstön aika menee usein perehdyttämiseen ja on vaativaa laatia pitkäaikaissuunnitelmia, kun henkilöstöä puuttuu tai se on väliaikaista. Myös pätevien saamenkielisten sijaisten puute on koettu haasteena.

Työntekijät myös usein kokevat tarvitsevansa itsekin enemmän tukea kielitaidon kehittämisessä, perinnetiedossa ja -taidoissa sekä pedagogiikassa.⁴⁶ Harvalla saamelaisella on sekä perus- että tutkintokoulutusjärjestelmän takia hyvä saamen kirjoitustaito tai edes jonkinlaiset saamen kielen opinnot takanaan, tämä näkyy myös varhaiskasvatusalalla. Siksi on hyvin luonnollista, että erityisesti kirjallisen kielen tuottamisessa koetaan haasteita. Voi pohtia, tulisiko varhaiskasvatusalan koulutuksessa ja täydennyskoulutuksessa ottaa nämä kielelliset tarpeet huomioon.

Menetelmällisesti ja luonteeltaan kielipesätyö on erilaista äidinkieliseen varhaiskasvatukseen verrattuna, koska lapset eivät puhua kieltä sinne tullessaan ja siksi se vaatii kasvattajalta enemmän tietoisuutta kielestä, sen käyttämisestä ja kielenopettamisen menetelmistä.⁴⁷ Lisäksi kielipesäpedagogiikka edellyttää, että aikuisella olisi aikaa keskustella jokaisen lapsen kanssa yksilöllisesti joka päivä. Tällä tavalla vahvistetaan parhaiten lapsen kieltä, mutta myös arvioidaan ja havainnoidaan lapsen kielenkäyttöä ja yksilöllisiä tarpeita varhaiskasvatuslain edellyttämällä tavalla. Jälleen voisi pohtia, tulisiko nämä menetelmät ja pedagogiikka

⁴⁴ Saamelaisten lukumäärä vuoden 2015 Saamelaiskäräjien vaaleissa. Tilastoja tarkasteltaessa on otettava huomioon, että kaikki saamelaiset eivät olet hakeutuneet vaaliluetteloon. Lisäksi kielipesissä saattaa olla myös suomalaislapsia.

⁴⁵ Ks. esim. saamelainen varhaiskasvatussuunnitelma, s. 26. Tämä on tullut useaan otteeseen esille myös kielipesätoiminnan ohjausryhmässä.

⁴⁶ Tämä tuli ilmi muun muassa Saamelaiskäräjien syksyllä 2019 järjestämästä täydennyskoulutuksesta.

⁴⁷ Menetelmäopas kielipesäntyöntekijöille 2015, s. 2.

sisällyttää varhaiskasvatusalan tutkintokoulutukseen. Kielipesäpedagogiikka- ja menetelmät vaikuttavat myös edellyttävän joustoja henkilöstön mitoittamiseen, jotta lapsen kielenkehitykselle voidaan antaa riittävä tuki.⁴⁸ Henkilöstön mitoituksen liittyy kuitenkin toinenkin haaste, sillä lainsäädännössä ja soveltamiskäytännössä mitoitus on määritelty lasten ikäryhmittäin.⁴⁹ Kuten todettua, saamenkielisessä varhaiskasvatuksessa ryhmät ovat lähes poikkeuksetta sisarusryhmiä, joihin on haasteellisempaa soveltaa saman ikäisten mitoitusperusteita, kun lapset tosiasiaa voivat olla kaikenikäisiä vauvoista esikoululaisiin. Henkilöstön mitoituksessa tämäkin tulisi ottaa huomioon ja voisikin selvittää, onko mitoitus huomioitu riittävällä tavalla kunnissa. Monissa ryhmissähän on nyt perhepäivähoitotoiminnan henkilöstörakenne ja mitoittukset, mutta voidaan tarkastella onko se oikea rakenne ja muoto sekä riittävä mitoitus saamelaisen kulttuuri- ja kielipesäpedagogiikan ja sisarusryhmien kannalta ja vastaako koulutus näihin tarpeisiin.

Kielipesäpedagogiikan laajempi ja alati lisääntyvä kehittämistarve tutkimuksen keinoin on myös noussut esiin.⁵⁰ Nyt kehittämistyötä tehdään usein yksikkötasolla. Saamenkielisessä varhaiskasvatustyöskentelmissä työskentelevät ovat tuoneet esiin myös käytännön toiminnan yhteensovittamisen haasteet. Eräänä keskeisenä esimerkkinä on varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden ja paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman yhteensovittaminen saamelaisen varhaiskasvatussuunnitelman kanssa. Monet kokevat tekevänsä tuplamäärän työtä, koska on kaksi erilaista suunnitelmaa, jotka molemmat tulisi ottaa huomioon käytännön työssä.⁵¹ Lisäksi koetaan, että saamelaista varhaiskasvatussuunnitelmaa olisi tarpeen päivittää.⁵² Materiaaliresurssien vähyyks on myös koettu haasteena, kielipesien työntekijät tekevät paljon itse materiaaleja ja se vie aikaa.⁵³

Varhaiskasvatuksen rakenteita ja kieltä tarkasteltaessa on tutkimuksessakin kiinnitetty huomiota siihen että, että valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa puhutaan saamelaislasten varhaiskasvatuksesta, kun taas Saamelaiskäräjien julkaisemassa varhaiskasvatussuunnitelmassa puhutaan saamelaisesta varhaiskasvatussuunnitelmasta.⁵⁴ Erona vaikuttaa olevan se, että vaikka varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa tunnustetaan saamelaislasten identiteetin ja kulttuuritietoisuuden sekä perinnetietojen ja -taitojen tukemistarpeet, silti käytännössä vaikuttaa siltä, että sitä toteutetaan ikään kuin kyse olisi vain kielestä, toisin sanoen pohditaan varhaiskasvatuksen kieltä. Sen sijaan arvoille, menetelmille ja tietoon ja taitoon perustavalle osaamiselle ei ole annettu sijaa rakenteissa. Siihen nähden on helppo ymmärtää, että kuntien on vaikea nähdä saamelaislasten varhaiskasvatuksen erovan muusta varhaiskasvatuksesta muuta kuin kielen osalta. Sen sijaan, että saamelaisen arvot ja menetelmät olisi sovitettu koko rakenteeseen läpileikkaavasti, sitä yritetään tehdä kentällä yksiköissä ottamalla huomioon saamelaiskäräjien laatimat oppaat ja suunnitelmat, joilla ei ole virallista asemaa rakenteessa.

On huomioitava, että varhaiskasvatusjärjestelmässä kunnilla on selkeä järjestämisvastuu ja itsenäinen asema. Vaikka varhaiskasvatuslaki edellyttää monitahoista yhteistyötä lapsen edun nimissä, saamelaiskäräjiä ei kuitenkaan mainita tällaisena yhteistyötahona. Saamelaiskäräjillä ei kielipesien rahoituksen koordinointia lukuun ottamatta ole varsinaista asemaa rakenteessa, vaikka monelle saamelaiselle perheelle se toimii matalan kynnyksen yhteydenottopaikkana silloin, kun he haluavat saamenkielistä varhaiskasvatusta lapsilleen, vaikka voimassa olevassa järjestelmässä yhtä oikea osoite voisivat olla kuntien sosiaaliamiehet, aluehallintovirasto tai yhdenvertaisuusvaltuutettu. Saamelaiskäräjien kannalta haasteen muodostaa se, että

⁴⁸ Menetelmäopas kielipesätyöntekijöille 2015, s. 7.

⁴⁹ Varhaiskasvatuslaki, 6 luku.

⁵⁰ Äärelä-Vihriälä Rauni 2019, s.75.

⁵¹ Laiti Marikaisa 2019, s. 44.

⁵² Äärelä-Vihriälä Rauni 2019, s. 75.

⁵³ Äärelä-Vihriälä Rauni 2019, s.73.

⁵⁴ Laiti Marikaisa 2019, s. 36.

sillä ei varsinaisesti ole keinoja vaikuttaa tilanteisiin ohjaamalla kuntia. Nykyisellään ainoa ohjauskeino kielipesien suhteen ovat kuntien kanssa laadittavat sopimukset kielipesäavustusten käytöstä. Tosin saamelaiskäräjillä on käytössään saamelaiskäräjälain neuvottelupykälä, jonka mukaan saamelaiskäräjät voi pyytää neuvotteluita saamelaisten kannalta laajoissa asioissa, mutta se vaikuttaa raskaalta ja jälkikäteiseltä menettelyltä, kun mahdollisia ristiriitoja olisi tarkoituksenmukaisempaa ehkäistä ennakolta riittävän selkeillä ja yhtenäisillä toimintatavoilla.⁵⁵

Vaikka varhaiskasvatuslaki mahdollistaa ja jopa jollain tasolla velvoittaa kuntia ottamaan huomioon lapsen edun ja kulttuurisen taustan sekä kunnioittavan ja pyrkivän yhteistyöhön muun muassa vanhempien kanssa, ja kielipesät toimintamuotona mainitaan varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa, silti jostain syystä joillakin kunnilla vaikuttaa olevan haasteita tunnistaa niiden saamelaislasten tarpeita, joiden perheissä on menetetty kielitaito. Myös yleisemmällä tasolla on vaikeuksia tunnistaa kulttuuri- ja kielipesien merkitystä saamelaislapsille. Kunnat ovat myös nostaneet sen nimenomaisesti esiin, kuten Inarin ja Sodankylän kunnan kirje osoittaa, ne sanovat selvästi, ettei tällainen *”kielipoliittinen työ”* ole niiden lakisäätäinen tehtävä. Kunnilla vaikuttaa siis olevan haasteita tunnistaa asian keskeinen merkitys saamelaisten kannalta ja siten tunnistaa, että heillä voisi olla varhaiskasvatuslain perusoikeusmyönteisellä tulkinnan myötä olla laajempi rooli saamelaislasten edun ja hyvinvoinnin turvaamisessa. Voikin pohtia viestittääkö varhaiskasvatuslaki riittävän selkeästi varhaiskasvatuksen järjestämisvastuussa oleville kunnille kulttuuri- ja kielipesien järjestämisen merkityksestä ja onko varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa oleva kielipesämaininta riittävällä tasolla haasteiden ratkaisemiseksi.

Saamelaiskäräjät toteutti vuonna 2018 kielipesälästen vanhemmille kyselyn tyytyväisyydestä kulttuuri- ja kielipesiin. Vanhemmat olivat pääosin tyytyväisiä palveluiden järjestymiseen. Haasteena pidettiin kuitenkin kuntien tiedottamista palvelun saamisesta sekä kielipesätoimintaa leimaavaa epävarmuutta. Lisäksi vanhemmat pitivät ongelmallisena koulutettujen työntekijöiden puutetta ja siitä johtuvaa ammatillisuuden ja saamelaispedagogiikan puutetta. He myös toivoivat henkilöstön tukemista ja koulutusta sekä tiiviimpää yhteistyötä perheiden kanssa.⁵⁶

Myös kielipesäjärjestelmän rahoitus ja siihen liittyvät menettelyt ovat haaste. Tähän ovat olleet tyytymättömiä erityisesti Inarin ja Sodankylän kunnat, jotka ovat tuoneet esille, että pitävät rahoituksen jakamista kunnille *”väliprosessina, jota emme näe tarpeelliseksi tehtävän näin monien käsien kautta”*⁵⁷. Samalla nämä kaksi kuntaa ovat ilmaisseet että *”rahoituksen jakaminen ja toiminnan kehittäminen osoittautunut haasteelliseksi monien tahojen ollessa mukana”*. Myös Saamelaiskäräjillä avustusjärjestelmää on pidetty joiltain osin jähmeänä. Kunnat hakevat ideaalin perustuvan lapsimäärän mukaisesti tukea seuraavalle toimintavuodelle, varsinaisena toimintavuotena muutoksista tai ideaalin toteutumatta jäämisestä ei välttämättä muisteta ilmoittaa tai se ei muusta syystä toteudu. Kun näin käy, Saamelaiskäräjät joutuu uudestaan suuntamaan avustuksia, mikä puolestaan edellyttää kaikkien muutosten hyväksyttämistä ministeriössä.

Kielipesäjärjestelmän kuluperusteinen nykyrahoitusmalli, jossa ei tehdä eroa siihen, kuka palvelun kunnalle tuottaa on myös osoittautunut haasteelliseksi, mikäli kunta on haluton tuottamaan palvelut. Malli, jossa kunta maksaa kielipesän järjestämisen todellisista kuluista 15 % myös silloin kun se ei tuota palvelua itse, ei vaikuta toimivalta. Varakkaimmille kunnille tästä syntyvä taloudellinen porkkana ei toimi ja vapaaehtoisuus luo mahdollisuuden järjestämishaluttomalle kunnalle valita järjestämättä tai tuottamatta jättäminen.

⁵⁵ Laki saamelaiskäräjistä, 9§.

⁵⁶ Kysely kielipesälästen vanhemmille, 2018, s. 10-11.

⁵⁷ *”Aloite kielipesätoiminnan siirtämisestä Saamelaiskäräjien osaksi saamelaiskäräjien hallintoa”* Sodankylän kunnan, Inarin kunnan ja Anaråškielâ servi kirje Saamelaiskäräjille, 3.9.2018.

Jos samassa kunnassa kielipesän tuottaa yksityisen palvelun järjestäjänä esimerkiksi saamelaisyhdistys, rahoitusmallissa korvataan palvelutuottajan välttämättömät kulut eikä kunta joudu maksamaan sitä, mitä se maksaisi palvelusetelijärjestelmässä tai yksityisen kotihoidon tuen mallissa muulle yksityisen palveluntuottajalle. Tämä tukee tuottamishalutonta kuntaa, koska sille ei synny edes riittävää taloudellista porkkanaa palvelun tuottamiseksi. Kunnassa palvelun tuottavalle yhdistykselle korvataan vain sen minimikulut ottamatta huomioon, että sillä ei ole kunnan tai yksityisen yrityksen hallintorakennetta toimia työntajana. Usein muualla Suomessa yksityisenä palveluntuottajana toimivalla yrityksellä tai yhdistyksellä on voitontavoitteluintressi taustallaan, ja vaikka ei olisikaan, ne silti toimivat yksityisinä palvelujärjestäjinä palvelusetelijärjestelmässä, ostosopimusjärjestelmän varassa tai yksityisen kotihoidon tuen ja siihen lisänä tulevan kuntalisän varassa. Tuskin näille missään ostosopimuksessa maksetaan vain kulujen mukaista korvausta. Toisaalta yleensä saamelaisyhdistykset ovat pienimuotoisia sekä taloudeltaan että jäsenmäärältään. Näin niiden toiminta on yleensä muutaman aktiivitoimijan varassa, joiden tehtäväksi nykyisessä rahoitusmallissa jäänyt varhaiskasvatuspalvelujen järjestäminen vähimmäiskulujen mukaisesti ilman yritysten tai kunnan hallintorakennetta ilman mahdollista tavoitella taloudellista hyötyä.

Samalla kunnat kuitenkin saavat valtionosuusjärjestelmässä laskennallisesti jokaisesta kunnan lapsesta tietyn euromäärän ja saamelaisalueella vielä jokaisesta väestötietojärjestelmään saamenkieliseksi merkitystä lapsesta valtionosuuslaissa mainitun lisäsumman, joiden molempien on tarkoitus kattaa sekä varhaiskasvatuksen järjestämistä että kunnan saamenkielisten lasten palvelutarpeita. Kielipesien rahoitusmallin olemassaolo kertoo Suomen tunnistavan niiden tärkeyden ja yhteiskunnallisen tehtävän, mutta tämänhetkisen rakenteellisen tuen puute ja nykyinen rahoitusmalli voi jättää tehtävän yksittäisten pienten yhdistysten varaan tarjoamatta niille samaa kilpailu- ja taloudellista hyötymahdollisuutta kuin vaikkapa muille yhdistystoimijoille esimerkiksi palvelusetelijärjestelmässä.

Samaan aikaan nykyisessä kielipesärahoitusmallissa kunnat voivat hyötyä ja jopa hyötyvät taloudellisesti saamelaislasten kielipesien järjestämisestä erityisesti saamelaisten kotiseutualueella. Silti osa niistä ei halua järjestää palveluja tai haluaa ulkoistaa ne ostopalveluiksi, sillä se on osalle niistä taloudellisesti kannattavinta eikä niiden silloin tarvitse ratkaista käytännön haasteita. Toisaalta niistä kunnista, joille taloudellinen porkkana on ollut riittävä, on harvalta kuitenkin löytynyt joustoa rekrytointien helpottamiseksi esim. palkkaukseen reiluilla kielillisillä tai muiden erityisjärjestelyjen avulla. Tämä on kuitenkin ymmärrettävää, koska lainsäädännössä ei säädetä kielipesiä kuntien tehtäväksi eikä muusta ohjaavasta rakenteesta viestitä tarpeeksi selvästi asian yhteiskunnallisesta merkittäväydestä. Joidenkin kuntien haluttomuuden järjestää voi myös ymmärtää, sillä niillä on varhaisvarhaiskasvatuslain mukaiset velvoitteet järjestää asiat tiettyjen vaatimusten ja suunnitelmien mukaisesti, ja kuten mainittua rakenteessa ei juuri huomioida läpi järjestelmän niitä tarpeita, joita kulttuuri- ja kielipesien pitkäaikainen, asianmukainen ja laadukas toteutuminen edellyttäisi.

Kielipesätoiminnan nykymalli ei vaikuta sopivan kuntien mihinkään ennestään tuntemaan malliin, rahoitus on ainoa porkkana eikä silläkään ole merkitystä nykymallilla eräille kunnille. Tähän kun lisätään kielipesätoiminnan rakenteissa ja käytännöissä olevat haasteet, eräiden kuntien haluttomuus järjestää kielipesiä on ymmärrettävää. Nykyisessä rakenteessa ja rahoitusmallissa kielipesätoiminnan järjestäminen voi jäädä sen varaan, ymmärretäänkö kunnissa saamelaislasten kielenelvytys- ja tukemistarpeita ja haluun ratkaista ne. Nykytilanteessa kielipesien järjestäminen voi siis jäädä epävarmaksi ja kuntien taloudellisen tilanteen, yksittäisen virkamiehen työtilanteen ja hyväntahtoisuuden, tai muutaman aktiivisen vanhemman tai saamelaisyhdistyksen varaan.⁵⁸

⁵⁸ Tämä ilmeni myös kaupunkisaamelaisten hyvinvointia tarkastelleessa tutkimushankkeessa. Vanhemmat kokivat, että jopa lakisäateistein palveluiden toteutumisesta tuli taistella. Ks. Heikkilä Lydia et. al. 2019, s. 255.

Muun muassa edellä mainittujen haasteiden vuoksi vaikuttaa siltä, että kielipesätoiminnan kehitys näyttää pysähtyneen ja osallistumisaste saamenkieliseen/saamelaisen varhaiskasvatuksen on jo viime vuosina heikentynyt. Saamen kielten tulevaisuuden ja saamelaisten hyvinvoinnin kannalta tämä on erittäin huolestuttavaa. Monia asioita on kuitenkin yritetty ratkaista ja osaltaan ne ovat toimineet. Kunnat ovat muun muassa pyrkineet ratkaisemaan koulutetun henkilöstön vajeita oppisopimuskoulutuksin, esimerkiksi Rovaniemellä ja Inarin kunnassa tätä on kokeiltu. Koulutusta on pyritty suuntamaan myös koulutuksen järjestäjien toimilla. Oulun yliopisto ja Saamelaisalueen koulutuskeskus järjestivät opetus- ja kulttuuriministeriön tuella vuosina 2016-2019 saamelaisen lastentarhanopettajakoulutuksen, jolla haluttiin vastata varhaiskasvatuksen opettajapulaan.⁵⁹ Koulutuksessa huomioitiin saamen kielet, kulttuuri ja perinteinen tieto ja etä- ja monimuoto-opetusmahdollisuuksia käytettiin monipuolisesti. Ansiokasta kielipesäpedagogiikan kehittämistyötä ja suunnitelmia on tehty Sodankylän kunnassa, kun siellä laadittiin vuonna 2016 opetus- ja kulttuuriministeriön kehittämishanketuella saamelaiseen varhaiskasvatussuunnitelmaan perustuva kielipesien varhaiskasvatussuunnitelma.⁶⁰

Sisällöntuotannolla ja tarkemmalla suunnittelulla ylhäältä käsin olisi myös mahdollista keventää kielipesien käytännön työtä ja tätä on pyritty tekemäänkin kielipesäohjaajan toimesta. Saamelaiskäräjät ja aluehallintovirasto ovat myös tarjonneet lyhyitä täydennyskoulutuksia ja verkostoitumismahdollisuuksia. Myös kannustimia palkkaukseen on kokeiltu paikoin, esimerkiksi Inarin kunta maksaa pienen kielilisan saamenkieliselle henkilöstölle ja kaikille rekrytointilisan.⁶¹ Jotkut kunnat ovat myös mahdollistaneet kielitaidon parantamisen työaikana. Nämä toimet osoittavat, että pienillä askelilla voidaan saada parannuksia ja pienilläkin oikeasuhtaisilla toimilla asiat voivat kehittyä huomattavasti. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että olisi tarpeen katsoa tilannetta kokonaisvaltaisemmin ja suunnitelmallisemmin, jotta näillä yksittäisillä toimilla päästäisiin parempaan lopputulokseen.

Kuten mainittua Suomen saamelaispolitiikassa kulttuuri- ja kielipesien tukeminen on ollut kunnia-asia, ja se on saanut ne kasvamaan ja kehittymään ja ennen kaikkea vaikuttamaan yksittäisen lapsen ja perheen hyvinvointiin ja laajemmin uhanalaisten saamenkielten tilanteeseen hyvinkin positiivisella tavalla. Kaiken kaikkiaan vaikuttaa kuitenkin olevan epäselvää kenen vastuulla kielenelvytystyö ja saamelaislasten kielellisten ja kulttuuristen oikeuksien toteuttaminen on. Kun lainsäädäntö ei tunnista saamelaisen varhaiskasvatuksen ja kieli- ja kulttuuripesien erityistarpeita ja siten mahdollista erityisratkaisuja, kunnat eivät välttämättä näe siksi itseään vastuullisina ratkaisijoina tai vastuunkantajina ja vetoavat siihen, ettei kielipesien järjestäminen ole heidän tehtävänsä tai kun järjestävät toimintaa, niin ne vetoavat yhdenvertaisuuteen perustellessaan sitä, ettei erityisratkaisuja voi toteuttaa. Kun kunnat ymmärtävät saamelaisten tosiasiallisesta tilanteesta johtuvia kielellisiä ja kulttuurisia erityistarpeita ja järjestävät erityistoimia, sekään yksin ei välttämättä riitä, kuten kokonaiskuva osoittaa.

2.5 Johtopäätöksiä haasteista ja niiden ratkaisemisesta

Monet saamelaisen varhaiskasvatuksen järjestämisen haasteista vaikuttavat johtuvan siitä, että lainsäädäntö, rakenteet ja resursointi eivät tarpeeksi huomioon saamelaisen varhaiskasvatuksen ja kulttuuri- ja kielipesien järjestämisen tämän hetkisiä haasteita ja erityistarpeita. Monet näistä haasteista ovat sellaisia, joihin Saamelaiskäräjillä on hyvin vähän toimivaltaa vaikuttaa ja/tai jotka riippuvat myös muista olosuhteista. Lisäksi vaikka varhaiskasvatuslaki takaa saamenkielisen hoidon äidinkielisille lapsille ja vaikka tässä

⁵⁹ <http://www.sogsakk.fi/fi/Virtuaalikoulu/Saamelainen-lastentarhanopettajakoulutus--hanke>.

⁶⁰ Äärelä-Vihriälä 2019, s. 59.

⁶¹ Puhelinkeskustelu Inarin kunnan varhaiskasvatusjohtaja Pirkko Saarela, 22.10.2019

järjestelyssä on taattu rahoitus kulttuuri- ja kielipesien järjestämiseksi, niillä ei vaikuta muuten olevan sitä rakenteellista ja hallinnollista tukea, jota niiden tarpeet ja laadukas järjestäminen edellyttäisivät.

Osa haasteista voitaisiin kenties ratkaista kielipesien rahoitusperusteiden muutoksilla. Menettelyä voitaisiin pyrkiä aikaistamaan ja keventämään. Sitä voitaisiin myös pohtia, miten palkitaan mahdollista yksityistä palveluntuottajaa. Erityisesti saamelaisalueen kunnilta voitaisiin valtiosuusjärjestelmään kuuluvien kielilisien vuoksi myös edellyttää laajempia joustoja haasteiden ratkaisemiseksi, ja odottaa niiltä täsmällisiä toimia, esimerkiksi suunnitelmallisia oppisopimuskoulutuksia ja täydennyskoulutuksia. Voisi myös pohtia voitaisiinko kunnilta edellyttää saamelaista varhaiskasvatussuunnitelmaa, jossa otetaan huomioon nimenomaisesti kielipesien painopisteet ja tarpeet. Rahoitusperusteiden ja sopimusten muutoksilla voidaan silti ratkaista vain osa haasteista. Lisäksi on pohdittava, että mikäli Saamelaiskäräjät edellyttää liikaa toimenpiteitä kunnilta, miten nykyiset järjestäjäkunnat näihin vaatimuksiin suhtautuvat. Lisäksi jäljelle jäisivät edelleen monitoimijamallin koordinoitua haaste ja saamelaisen varhaiskasvatuksen menetelmien ja sisällön riittämätön asema rakenteissa sekä Saamelaiskäräjien ohjaus- ja neuvontavallan puute.

Huolimatta siitä millaista rakenteellista mallia edistetään, käytännössä järjestämistä vaikeuttavat haasteet tulisi ottaa tarkempaan tarkasteluun. Olisi hyvä lukumäärien ja tutkitun tiedon valossa pohtia ja hakea ratkaisuja yhdessä saamelaisen varhaiskasvatuksen ja kulttuuri- ja kielipesien asiantuntijoiden, Saamelaiskäräjien, opetus- ja kulttuuriministeriön, opetushallituksen, aluehallintovirastojen ja kuntien kesken suunnitelmallisesti ja pitkäaikaisesti. Koko varhaiskasvatuksen ohjausjärjestelmän kannalta haasteena on se, miten turvata kokonaisuudessaan saamelaislasten oikeus laadukkaaseen kieli- ja kulttuurilähtöiseen varhaiskasvatukseen tai muuhun kodin ulkopuoliseen hoitoon saamelaisten itsemääräämisoikeutta kunnioittaen. Tämä vaikuttaa edellyttävän kokonaisvaltaisempaa ja suunnitelmallisempaa lähestymistapaa ja sitä, että oikeudellisia ja hallinnollisia rakenteita tarkastellaan saamelaisen varhaiskasvatuksen ja kulttuuri- ja kielipesien tarpeita vastaavaksi.

Samalla olisi hyvä tarkastella kulttuuri- ja kielipesien järjestämiseen liittyvien ratkaisujen vaikutusta äidinkielisten lasten varhaiskasvatukseen. Nyt yksiköissä käytännössä hyödynnetään yksinkertaisimmillaan niiden läheistä sijaintia kulttuuri- ja kielipesien kanssa esimerkiksi henkilöstöjärjestelyissä. Monesti ryhmät ovat vielä niin pieniä, että on tarpeen pohtia, onko tarkoituksenmukaista eriyttää nämä toisistaan. Kielipesiä koskevien rakenteellisten ratkaisujen tulisi yhdenvertaisesti koskea äidinkielisten lasten hoitoa, tai ainakin niiden vaikutusta tuli tarkastella yhdenvertaisuuden ja todellisten vaikutusten näkökulmasta. Riskinä on, että jos esimerkiksi palkkoja korotetaan kulttuuri- ja kielipesissä, voiko se johtaa siihen, että kielipesät ovat houkuttelevampia työnantajina. Lisäksi on hyvä huomata, että kulttuuri- ja kielipesien rahoitusjärjestelmä hakumenettelyineen muistuttaa äidinkieliselle varhaiskasvatukselle saamelaisalueelle annettavaa tukea. Saamelaisalueen kunnat hakevat Saamelaiskäräjien ja aluehallintoviraston kautta avustusta opetus- ja kulttuuriministeriöstä. Vuosittain äidinkielisten varhaiskasvatuksen tukemiseen myönnetään 240 000 euroa, avustusten hakumenettely vastaa kulttuuri- ja kielipesiä avustusten jakoprosessia. Jatkossa voisi pohtia, voisiko näitä menettelyjä yhdistää ja näin tehostaa toimintoja.

Lisäksi olisi tarkoituksenmukaista ottaa huomioon saamenkielinen varhaiskasvatoiminta sekä sen kehitys myös muualla Pohjoismaissa. Norjan Saamelaiskäräjillä on todettu vastaavanlaisia haasteita saamenkielisessä varhaiskasvatuksessa. Norjan Saamelaiskäräjät aloitti puolivuotisen esiprojektin jälkeen vuonna 2018 viisivuotisen *Sámi mánat ođđa searvelanjain* -projektin, jonka päätavoitteena on kehittää saamelaisten perinteisiin arvoihin, tietoihin ja taitoihin perustuvaa saamelaista varhaiskasvatusta/päivähoitoa ja sitä kautta toteuttaa varhaiskasvatussuunnitelman perusteita ja parantaa saamelaisen päivähoidon laatua. Eräs Norjan Saamelaiskäräjien projektin ratkaisusta on nostaa saamelaisen

varhaiskasvatuksen osaaminen myös osaksi koulutusta.⁶² Mikäli Suomessa päädytään kulttuuri- ja kielipesien kokonaisvaltaiseen tarkasteluun ja suunnitelmallisemman lähestymistavan valintaan, olisi järkevää tarkastella sitä osana ja suhteessa Norjan Saamelaiskäräjien projektiin.

Esittelen seuraavaksi kolme erilaista mallia, joiden mukaisesti Saamelaiskäräjät voisi mahdollisesti ottaa kulttuuri- ja kielipesät järjestettäväkseen ja/tai kehittää kokonaisvaltaisesti kulttuuri- ja kielipesiä.

3. SAAMELAISKÄRÄJIEN MAHDOLLISUUDET SISÄLLYTTÄÄ KULTTUURI- JA KIELIPESÄTOIMINTA HALLINTOONSA JA SEN JÄRJESTÄMISEDELLYTYKSET

3.1 Nykymallin mukainen ratkaisu: Saamelaiskäräjistä erillinen oikeushenkilö yksityisenä palveluntuottajana

Tässä vaihtoehdossa perustetaan oma erillinen Saamelaiskäräjistä erillinen oikeushenkilö, joka toimii varhaiskasvatuslain mukaisena yksityisenä palveluntuottajana ja ottaa kulttuuri- ja kielipesät tuotettavakseen eri kunnissa sopien kuntien kanssa.

Kuten mainittua, varhaiskasvatuspalvelujen järjestäminen on julkinen palvelutehtävä, joka kunnille on annettu varhaiskasvatuslain nojalla. Varhaiskasvatuslain mukaan muu julkinen toimija eli julkisyhteisö kuin kunta tai kuntayhtymä ei voi kunnan tapaan järjestää varhaiskasvatuspalveluja.⁶³ Kuntien tehtävänä on siis joko tuottaa palvelut itse tai hankkia ne yksityiseltä palveluntuottajalta. Koska Saamelaiskäräjät on luonteeltaan julkisoikeudellinen toimija, se ei voi ottaa varhaiskasvatuspalveluja järjestettäväkseen. Voimassaolevan lain mukaiseksi vaihtoehdoksi jää silloin, että Saamelaiskäräjät tuottaa kulttuuri- ja kielipesät yksityisiä palveluntuottajia koskevien varhaiskasvatuslain 9 luvun säännösten mukaan.

Varhaiskasvatuslain 43 §:n mukaan *”yksityisellä varhaiskasvatuksella tarkoitetaan varhaiskasvatusta, jonka yksityinen henkilö, yhteisö tai säätiö taikka julkisyhteisön perustama liikeyritys tuottaa korvausta vastaan liike- tai ammattitoimintaa harjoittamalla.”* Säännös edellyttäisi siten, että Saamelaiskäräjät perustaisi varhaiskasvatuslain mukaisen siitä julkisyhteisönä erillisen yksityisoikeudellisen oikeushenkilön, joka toimisi varhaiskasvatuspalvelujen tuottajana. Saamelaiskäräjälain kannalta tämä toimintamalli näyttää mahdolliselta.

Tämän mallin hyvänä puolena on sen selkeät toimintamuodot ja -tavat sekä vakiintuneet työmenetelmät osana varhaiskasvatuslain muodostamaa kokonaisuutta. Kun Saamelaiskäräjien omistama erillinen oikeushenkilö tuottaisi yhden toimijan mallilla palvelut, olisi mahdollista ratkaista joitakin nykyaasteita esimerkiksi palkkauslisillä, ja henkilöstön mitoituksessa voitaisiin kenties ottaa huomioon kulttuuri- ja kielipesien pedagogisia tarpeita. Lisäksi voitaisiin kenties hyödyntää yrittäjämahdollisuuksia.

⁶² Sámi mánat ođđa searvelanjain, 2018, s. 5. Norjassa on myös laadittu politiikan linjat *”Sámediggedieđáhus sámi mánáidgárdefálaldaga birra”* vuonna 2013 ja toimintasuunnitelma saamelaisen varhaiskasvatuksen tarpeisiin *”Doaimáplána sámi mánáidgárdefálaldaga várás 2015-2018”*.

⁶³ Varhaiskasvatuslaki 1 ja 5 § ja luku yksityisten palveluntuottajien tuottamasta varhaiskasvatuksesta. Tätä tulkintaa tukee myös Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintoviraston päätös, jossa se velvoitti uskonnollisen julkisyhteisön perustamaan yksityisoikeudellisen oikeushenkilön hoitamaan sen varhaiskasvatuspalveluja. LSSAVI/4228/05.12.02/2018, annettu 26.6.2018.

Varhaiskasvatuslain 43 §:n esitöitä lukemalla ja ensi tarkastelun perusteella näyttää, että Saamelaiskäräjien olisi mahdollista valita perustettavaksi yksityisoikeudelliseksi oikeushenkilön muodoksi säätiö, yhdistys tai muu perusteluissa mainittu yksityisen yhteisön muoto. Säännös ja sen perustelut näyttävät kuitenkin samalla sekä rajaavan julkisyhteisön mahdollisuuksia valita mitä tahansa yksityistä oikeudellista muotoa että edellyttävän, että julkisyhteisöön perustama toimija toimii vastaavin tavoin kuin muut yksityiset toimijat markkinoilla korvausta vastaan liike- ja ammattitoimintaa harjoittamalla. Esitöiden perusteluissa selvitetään, että julkisyhteisön perustamalla liiketoiminnalla ”*tarkoitetaan käytännössä osakeyhtiötä*”.⁶⁴ Joka tapauksessa, vaikka lainsäädäntö saattaisi mahdollistaa esimerkiksi yhdistystoiminnan, tarkoituksenmukaisin juridinen muoto olisi kuitenkin osakeyhtiö. Mikäli yksityisen palvelutuotannon vaihtoehtoon päädytään, on luultavasti vielä selvitettävä tarkoituksenmukaisinta juridista toimintamuotoa.

Joka tapauksessa yksityisenä palveluntuottajana toimiminen on tarkoin säädeltyä. Yksityisen palveluntuottajan tulee toiminnassaan ottaa huomioon ainakin varhaiskasvatuslaki, valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018), opetus- ja kulttuuriministeriön asetus varhaiskasvatuksen yksityisen palveluntuottajan ilmoitusmenettelystä (772/2018), perusopetuslaki (628/1998), asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista (986/1998), laki varhaiskasvatuksen asiakasmaksuista (1503/2016), laki lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuesta (1128/1996), laki sosiaali- ja terveydenhuollon palvelusetelistä (569/2009), laki lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämisestä (504/2002), lastensuojelulaki (417/2007), viranomaisten toiminnan julkisuudesta annettu laki (621/1999), pelastuslaki (379/2011), tietosuojalaki (1050/2018) ja niiden asettamat vaatimukset.

Tämä vaihtoehdon toteuttaminen edellyttää, että Saamelaiskäräjät juridisen toimintamuodon valittuaan rekisteröi sen. Sitä edeltää toimintasuunnitelman laatiminen, rahoituksen selvittäminen, tiedottamisen suunnitteleminen ja tilojen hankkiminen. Yksityisen varhaiskasvatuspalvelujen tuottajan on huolehdittava rekisteröintitoimista ja ilmoituksesta kunnalle sekä aluehallintovirastolle ja kunnan viranhaltijan lausunnon hankkimisesta. Lisäksi varhaiskasvatuksen paikallinen toimintasuunnitelma on otettava huomioon yksikkökohtaisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa, on laadittava omavalvontasuunnitelma, hyväksyttävä tilat (pelastusviranomaisen ja terveydensuojeluviranomaisen tarkastettava), laadittava turvallisuussuunnitelma (pelastussuunnitelma ja poistumisturvallisuusselvitys), laadittava tietosuojaseloste/rekisteriseloste ja huolehdittava rekrytointitoimista (kelpoisuusvaatimukset ja rikosrekisteriotteet huomioon ottaen), järjestettävä työterveyshuolto, ruokahuolto ja vastuuvakuutukset. Lisäksi vaaditaan työsuojelukysymysten ratkaisemista, kiinteistöhuolto- ja siivouspalveluiden järjestämistä sekä tietojärjestelmäratkaisuja (jotka täyttävät tietosuoja-asetuksen ja kansallisen tietosuojalain vaatimukset). Lisäksi on varmistettava, että kirjaukset varhaiskasvatuksen tietovarantoihin tehdään asianmukaisesti.

Yksityisen palveluntuottajan ilmoitusmenettelystä säädetystä opetus- ja kulttuuriministeriön asetuksesta voidaan saada ohjeita miten yksityiskohtaisesti toiminta tulee suunnitella. Asetus edellyttää, että yksityinen palveluntuottaja liittyy ilmoitukseen mukaan myös seuraavat asiat: 1) jäljennös yhtiöjärjestyksestä, yhtiösopimuksesta, yhteisön tai säätiön säännöistä taikka muu vastaava selvitys; 2) kaupparekisteriote tai jäljennös elinkeinoilmoituksesta; 3) todistus konkurssi- ja yrityssaneerausrekisteristä ja todistus ulosottorekisteristä; 4) toimintasuunnitelma; 5) toiminnassa käytettävien tilojen pohjapiirustus ja käyttösuunnitelma sekä asiakirjat, joista käy ilmi, että pelastusviranomaisen ja terveydensuojeluviranomaisen on tarkastanut tilat; 6) pelastuslaissa (379/2011) tarkoitettu pelastussuunnitelma ja poistumisturvallisuusselvitys; 7) sen varhaiskasvatuslain 50 §:ssä tarkoitettun kunnan monijäsenisen toimielimen tai toimielimen määräämän viranhaltijan lausunto, jossa palveluja annetaan; 8) jäljennös palvelujen vastuuhenkilön tutkintotodistuksista ja selvitys työkokemuksesta; sekä 9) jäljennös

⁶⁴ HE 125/2018, s. 88.

luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen (EU) 2016/679 (yleinen tietosuojasetus) 30 artiklan mukaisesta käsittelyselosteesta, siltä osin kuin se koskee varhaiskasvatusta tarkoittavaa toimintaa.

Mikäli Saamelaiskäräjien perustama yksityinen oikeushenkilö lähtisi tuottamaan nykyisiä kielipesiä erillisen yksityisoikeudellisen toimijan avulla, sen tulisi tarkastella nykyisen 12 kielipesän henkilöstörakennetta ja mitoituksia uudestaan. Nyt moni kielipesistä toimii osana tai suhteessa äidinkieliin yksikköihin tai kunnan muihin yksikköihin, joista niiden pedagoginen johtaminen on järjestetty. Varhaiskasvatusta 45 §:n mukaan jokaisessa yksikössä on oltava johtava vastuhenkilö, ja vaikka päiväkodin johtajalla voi olla useampi yksikkö hoidettavaan, se edellyttää, että johtajalla on kuitenkin tosiasialliset mahdollisuudet hoitaa hänelle kuuluvat tehtävät.⁶⁵

Tämän toimintamallin mukaan toimiminen edellyttää myös opetus- ja kulttuuriministeriön tukea, koska se vaatii nykyisen rahoitusmallin uudistamista. Jos tavoitteena on vain palvelujen tuottamisen aloittaminen, se ei edellyttäisi muuta kuin rahoitusperusteiden muutosta ja kuntien tukea tälle järjestelylle. Kuntien tukea tarvitaan, koska kielipesien yksityistäminen voi tosiasiaa vaikuttaa myös äidinkielen hoidon toimivuuteen paikoissa, jossa ne kielipesät toimivat läheisessä yhteistyössä ja kunnan henkilöstöä esimerkiksi siirrellään sijais- tai muiden tarpeiden vuoksi mukaan yksikköjen välillä. Sinänsä järjestelmätasolla tämä ei olisi suuri muutos nykyjärjestelmässä, toiminnan tuottaja vain vaihtuisi ja kunnat hankkisivat palvelut yksityisen tuottajana toimivalta uudelta oikeushenkilöltä.

Mikäli tavoitteena kuitenkin on lisäksi, että Saamelaiskäräjät edelleen kuten nytkin toimii kuntien rooliin rinnastettavassa ”järjestäjän roolissa”, vaatii se järjestelmän tarkempaa uudelleen pohtimista. Nythän Saamelaiskäräjät on toisen ”järjestäjän” roolissa viestinyt esim. uusille kunnille tarpeesta järjestää palvelut niiden alueella, hallinnoinut varoja ja laatinut sopimuksia ja ohjannut käytännössä toimintaa ohjeistuksillaan ja tarjonnut täydennyskoulutusta. Saamelaiskäräjillä olisi tällöin kaksoisrooli, toisena ”järjestäjänä” ja toisaalta palveluiden tuottajana. Lisäksi rahoitusperusteiden muutoksissa joka tapauksessa on tarpeen ratkaista, halutaanko rahoitusperusteiden muutoksissa mahdollistaa myös se vaihtoehto, että myös muut yksityiset palveluntuottajat voivat tuottaa kulttuuri- ja kielipesäpalveluja.

Toisena vaihtoehtona voisivat kunnat hankkia palvelut uudelta toimijalta niin kuin keneltä tahansa palveluntuottajalta. Siinä tapauksessa kunnille nyt maksettavat avustukset voisi ohjata oikeushenkilön perustamiseen ja Saamelaiskäräjien sisällön koordinointi- ja kehittämisrooliin sekä yhtiön yleiseen tukemiseen, koska ainakaan alussa lasten pienen lukumäärän vuoksi kulttuuri- ja kielipesät eivät toimisi yhtä tehokkaasti kuin vastaavat suomenkieliset päivähoitoyksiköt. Ajan kuluessa selviäisi, kun yksiköiden lapsimäärät lisääntyisivät, voisivatko ne jatkossa toimia samoilla periaatteilla kuin muut yksityiset palveluntuottajat ja kunnat maksaisivat saman, kun muille yksityisille toimijoille.

Kumpaan vaihtoehtoon päädytäänkään, on varhaiskasvatuksen asiantuntijoiden avulla budjetoitava muutosten edellyttämät voimavaratarpeet, jotta mahdollinen muutos saataisiin tehtyä hallitusti ja kaikki nykyiset yksiköt saadaan säilymään. Lisäksi on otettava huomioon, että monet nykyiset kulttuuri- ja kielipesien haasteista johtuvat kielipesien heikosta asemasta varhaiskasvatuksen rakenteessa. Koska tässä ratkaisussa lainsäädäntö ei muutu ja kunnilla ei edelleenkaan esimerkiksi ole vastuuta järjestää kulttuuri- ja kielipesiä, tämä osaltaan voisi aiheuttaa tässä lisähaasteita. Tämän vaihtoehdon mukaan toimiminen ei siis kuitenkaan ratkaise kaikkia haasteita, ja siksi on tarkoin punnittava kannattaako se, vai tulisiko pohtia kokonaisvaltaisten muutosten edistämistä.

⁶⁵ HE 40/2018 vp, s. 113.

3.2 Kulttuuri- ja kielipesien pitkäaikainen kehittäminen osana varhaiskasvatusjärjestämää

Tässä vaihtoehdossa tavoitteena olisi, että kulttuuri- ja kielipesien haasteet korjattaisiin pitkäjänteisesti ja laadukas toiminta ja kehittäminen varmistettaisiin osana varhaiskasvatusta. Tämä tehtäisiin edistämällä saamelaisen varhaiskasvatuksen ja kulttuuri- ja kielipesien saattamista osaksi varhaiskasvatuksen rakenteita ja ohjausjärjestelmää. Kaikki kehittämissuunnitelmat ja -toimet perustuisivat saamelaisten todelliseen kielelliseen ja koulutukselliseen tilanteeseen ja saamelaisen varhaiskasvatuksen asiantuntemukseen.

Askel kokonaisvaltaisempaan ja suunnitelmallisempaan lähestymistapaan voisi olla saamelaisen varhaiskasvatuksen/kulttuuri- ja kielipesätoiminnan tiekartta 2020-2035, johon asetettuja tavoitteita ja valittujen toimenpiteiden vaikuttavuutta seurattaisiin mitattavien keinoin avulla tietyin tarkastelujaksoin. Tässä tiekartassa määriteltäisiin kulttuuri- ja kielipesien pitkäaikaiset tavoitteet ja laatuksiteerit.

Kokonaistavoitteena pitkällä aikavälillä olisi varmistaa, että saamelaislasten varhaiskasvatus järjestetään perustuslain 17.3 §:n edellyttämällä tavalla siten, että saamelaislapset saavat saamenkielistä ja saamelaisten arvoihin ja kulttuuriin pohjautuvaa varhaiskasvatusta. Tämä voidaan varmistaa säätämällä lakeihin riittävät takeet laadukkaana varhaiskasvatuksen toteutumiseksi ja takaamalla riittävät resurssit järjestämiseen sekä varmistamalla, että saamelaisilla kollektiivisesti on mahdollisuus vaikuttaa, ohjata ja kehittää saamelaisen varhaiskasvatuksen ja kulttuuri- ja kielipesien sisältöä ja niissä käytettäviä menetelmiä.

Tämä voisi tarkoittaa, että Saamelaiskäräjille mahdollistetaan asema kulttuuri- ja kielipesien järjestäjänä/tuottajana, ja että kulttuuri- ja kielipesillä olisi asema varhaiskasvatuslaissa ja pitkällä tähtäimellä jopa niin, että saamelaisella varhaiskasvatuksella ja pedagogiikalla olisi oma steinerpedagogiikkaan rinnastettava erityisasema varhaiskasvatuslaissa ja koko rakenteessa.

Saamelaisen varhaiskasvatuksen/kulttuuri- ja kielipesien tiekartassa voitaisiin esimerkiksi vertailla valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden yhteneväisyyksiä ja eroa verrattuna saamelaiseen varhaiskasvatussuunnitelmaan esimerkiksi arvojen ja tavoitteiden suhteen. Tämän tarkoituksena olisi saamelaisen varhaiskasvatussuunnitelman yhteensovittaminen osaksi varhaiskasvatuksen ohjausjärjestelmää. Järjestelmätasolla tarvitaan tarkastelua, jossa punnitaan voidaanko ne jollain tapaa sovittaa yhteen, jotta ei olisi nykyistä ”kahden tai useamman suunnitelman ongelmaa”.

Koulutustarpeita voitaisiin tarkastella nykyisen henkilöstön varhaiskasvatuslain pätevyyttä arvioimalla ja tällä perusteella tavoitteena olisi suunnata pitkällä aikavälillä koulutusta nykykentän tarpeita ja tulevaisuuden tavoitteita vastaavaksi. Tässä voitaisiin myös tarkastella, millä tavoin saamelaisen varhaiskasvatuksen pedagogiikka/kielipesäpedagogiikka voisivat tulla osaksi varhaiskasvatuskoulutuksen tutkintoja ja voisivatko saamenkielen- ja kulttuurin tai muut tarvittavat opinnot tulla osaksi niitä. Saamelaisen varhaiskasvatuksen pedagogiikka/ kielipesäpedagogiikka ja saamenkielen ja -kulttuurin opinnot voisivat kenties tulla suunnitelmallisemmin osaksi myös täydennyskoulutusta. Samoin suhdemitoituksia voisi tarkastella vastaamaan saamelaisen varhaiskasvatuksen/kielipesäpedagogiikan tarpeisiin.

Tiekartan laatiminen voisi tukea myös Suomessa aloitettua kielellisten oikeuksien toteutumiseen seurantaan tarkoitettua indikaattorityötä. Tiekartta voisi olla osa saamelaislasten kielellisten oikeuksien määrittämistä ja tuottaisi ja kehittäisi näin osaltaan oikeuksien toteutumisen seurantaan liittyvää tietoa ja työkaluja. Kielellisten oikeuksien seurantaan tarkoitettujen indikaattoreiden seuraavana vaiheena on mainittu

seurantajärjestelmän käyttöönotto, jossa indikaattoreita on luvattu päivittää tarpeen mukaan esimerkiksi kielen opiskeluun ja koulutukseen liittyvien kysymysten osalta.⁶⁶

Tämän vaihtoehdon mukaan toimimisessa on monia positiivisia puolia, kuten ensimmäisessä vaihtoehdossakin. Selkeä asema osana toimivaa, turvallista ja korkealaatuista varhaiskasvatusta ja -rakennetta on etu myös saamelaislapsille. Kaikki se positiivinen kehitys, mikä tulee varhaiskasvatukseen satsaamisesta, tulee myös saamelaiseen varhaiskasvatukseen ja saamelaisiin kulttuuri- ja kielipesiin. Koska äidinkielen hoito on kiinteä ja juurtunut osa kuntien palvelurakennetta, samalla voisi olla mahdollista kehittää äidinkielisten lasten hoidon asemaa rakenteissa. Tällainen vaikuttaa järkevää jo pelkästään nykyisten ryhmäkokojen ja kiinteiden yhteyksien vuoksi, joita yksikköjen välillä on.

Tämä mallin onnistuminen edellyttää kuitenkin, että saamelaisten ääni saadaan kuuluviin ja näkyviin ja osaksi varhaiskasvatusrakennetta. Lisäksi kulttuuri- ja kielipesien resursointi on ollut erittäin hyvällä tasolla ja olisi tärkeää varmistaa, että se pysyy ja kehittyy osana varhaiskasvatusrakennetta. Koska tämä malli edellyttää perusteellista pohjatyötä ja tiekartan laatimista, niin sen haittapuolena on sen aikaa vievyys. Lisäksi tämän mallin onnistuminen edellyttää keskeisten toimijoiden ja erityisesti opetus- ja kulttuuriministeriön ja opetushallituksen tukea.

3.3 Saamelaisen kulttuuri- ja kielipesätoiminnan kehittäminen omana erityisenä varhaiskasvatusrakenteesta erillisenä toimintamuotona

Tässä vaihtoehdossa kulttuuri- ja kielipesätoiminta olisi varhaiskasvatuspalveluista erillistä toimintaa, joka olisi kokonaisuudessaan Saamelaiskäräjien vastuulla. Tämän etenemisvaihtoehdon hyvänä puolena on, että sillä tavalla olisi mahdollista rakentaa täysin omista lähtökohdista ja arvoista oma toimintamuoto vastaamaan saamelaisten tarpeisiin alkuperäiskansaoikeuden periaatteiden mukaisesti.

Saamelaiskäräjien hallinnoiman, järjestämän ja tuottaman kulttuuri- ja kielipesätoiminnan olisi paikannettava ja selvitettävä paikkansa erillisenä suomalaisesta varhaiskasvatusrakenteesta, jossa alle kouluikäisen lapsen järjestelmällisesti ja laajasti järjestetty kokopäiväinen hoito kodin ulkopuolella tulkitaan helposti varhaiskasvatukseksi. Kulttuuri- ja kielipesätoiminnan mieltäminen muuksi kuin varhaiskasvatukseksi edellyttää sen selvittämistä, minkä lakien, asetusten, säännösten ja suunnitelmien perusteella toimittaisiin, eli vastuiden kohdentamista ja sen selvittämistä, millainen oikeudellinen suhde lapsen ja häntä hoitavan henkilöstön välille syntyy.

Ratkaistavana olisi ainakin se, että millaisiin suunnitelmiin ja sääntöihin toiminta perustuu, kuka ne laatii ja miten siihen voi osallistua, millaista henkilöstörakennetta ja kelpoisuuksia edellytetään, miten työntekijöiden taustat tarkistetaan ja mihin oikeus niiden tarkistamiseen perustuu (vrt. oikeus vaatia rikosrekisteriotteen toimittamista nykyjärjestelmässä), millaisia mitoituksia edellytetään ja mihin ne perustuvat, päivittäisten ja vuosittaisten toiminta-aikojen määrittelemistä (esim. vuoro toiminta), minkälaiset turvallisuuskriteerit ja terveydelliset vaatimukset ympäristölle ja työolosuhteille asetetaan eli työturvallisuus- ja vastuu kysymysten ratkaiseminen, minkälainen hakumenettely kulttuuri- ja kielipesään pääsemiseksi on (hakuajat), kuka päätökset tekee ja mihin perustuen, tietojenhallinnan ratkaiseminen ja mihin perustuen (mitä tietoja säilytetään ja miten), kulttuuri- ja kielipesätoiminnan maksuperusteiden laatiminen ja siihen liittyvä menettely (jos maksuluokat, kuka tutkii), edellä mainittuihin asioihin liittyvän oikeusturvan ja

⁶⁶ Kielellisten oikeuksien seuranta-indikaattorit 2018, s.18.

rikosoikeudellisen vastuun ratkaiseminen ja niiden perustuminen sekä valvonnan ratkaiseminen. Lisäksi on tärkeää pohtia ja ratkaista kuka vastaa toiminnan kehittämisestä, tilastoinnista ja arvioinnista.

Lisäksi tulisi pohtia, millainen yhteys toiminnalla on kunnan muiden palvelujen kanssa. Mikä on siis suhde toimijoihin, jotka toimivat muiden lakien perusteella ja miten tietojenvaihto toimii eri palvelunjärjestäjien välillä. Kunnat järjestävät nyt erityistuen tarpeen mukaiset ratkaisut, esimerkiksi järjestävät erityistä tukea kuten erityisvarhaiskasvatuksen opettajan konsultaatiota tai ovat yhteydessä lastensuojeluun. Lisäksi tulisi ratkaista se, halutaanko tässä mallissa järjestää esiopetusta ja minkälaisia ratkaisuja se vaatii.

Vaikuttaa selvältä, tällainen siirto tulisi valmistella hyvin - turvallisuuteen, laatuun ja toimintavarmuuteen on kiinnitettävä huomiota alusta lähtien. Voi olla, että nämä vaatimukset ja vastuiden selvittäminen voivat edellyttää uutta lainsäädäntöä ja toiminnan selkiyttämistä suhteessa varhaiskasvatukseen. Olisi mielenkiintoista selvittää, voisiko tämä vaihtoehto voisi olla täysin itsenäinen. Jos ei, on kenties tarpeen kysyä, mitkä ovat silloin tällaisen erillisyyden tuomat edut. Siksi olisi hyvä pohtia, riittäisikö kollektiivisen vaikuttamismahdollisuuden varmistamiseen vähempikin erillisyys suhteessa varhaiskasvatukseen rakenteeseen, erityisesti koska äidinkielisten saamelaislasten hoito on niin selvästi osa tätä rakennetta. Lisäksi on punnittava varhaiskasvatusjärjestelmän ulkopuolelle jäämisen riskit, voiko riskinä olla, että jäädään joidenkin hyödyllisten rakenteiden ulkopuolelle. Lisäksi on pohdittava, miten tässä käytännön toiminta erotetaan poliittisesta toiminnasta, jotta vanhemmat voivat luottaa yhtenäisiin sääntöihin menettelyissä, vaikka toiminnan järjestäjänä on poliittinen toimija.

Lisäksi keskeistä tämän vaihtoehdon harkitsemisessa on selvittää miten nykyiset työntekijät, joilla on varhaiskasvatuslain tunnustama pätevyys, suhtautuisivat muutokseen. On tärkeää ottaa huomioon, miten nykyinen ja nyt kouluttautumassa oleva henkilöstö suhtautuisi tähän vaihtoehtoon. Selvä on lisäksi, että jos toiminta on jotain muuta kuin varhaiskasvatusta, tämän tulee olla vanhemmille selvää. Tästä syystä olisi hyvä myös selvittää miten vanhemmat suhtautuisivat tällaiseen muutokseen. Heillä tulee kuitenkin edelleen olla mahdollisuus valita lapselleen varhaiskasvatusvaihtoehto.

Yhdenvertaisuuden näkökulmasta oletettavaa on, että toiminta olisi siirrettävä kerralla sellaisenaan kaikkien kielipesien osalta, ja tämä saattaa edellyttää lisärahoitusta. Joka tapauksessa tämän vaihtoehdon mukaan toimiminen edellyttää rahoitusjärjestelmän muuttamista ja rakenteiden uudelleentarkastelua. On tarkasteltava millaisia voimavaroja toiminnan kertasiirto Saamelaiskäräjien alle edellyttää ja millaisia voimavaroja toiminnan järjestäminen jatkossa vaatii. Tämä edellyttää opetus- ja kulttuuriministeriön tukea rahoitusperusteiden muutokselle sekä saamelaislasten hoidon ja varhaiskasvatuksen eriyttämiselle varhaiskasvatuksesta. Lisäksi on hyvä pohtia, tulisiko tällaisen vaihtoehdon sitten vaikuttaa valtiosuusjärjestelmään, jos saamelaislasten kodin ulkopuolinen kokopäiväinen hoito tosiasiaa eriytyy kuntien varhaiskasvatuksen palvelurakenteesta. Mikäli tähän vaihtoehtoon päädytään, tulisi tähän koota asiantuntijaryhmä pohtimaan mallia ja laatimaan siihen kokonaisvaltaista suunnitelmaa- ja tiekarttaa.

4. LOPPUPÄÄTELMIÄ

Varhaiskasvatuslaki edellyttää kuntien järjestävän varhaispalvelut perustuslain, varhaiskasvatuslain ja muun lainsäädännön ja normien edellyttämällä tavalla. Saamelaisten oikeuksien yhdenvertainen toteuttaminen edellyttää heidän erityisten tarpeidensa näkemistä, kuulemista ja niihin vastaamista. Siinä kunnilta odotetaan herkkyyttä nähdä alueellaan asuvien saamelaislasten ja perheiden tarpeet heidän hyvinvointinsa tukemiseksi. Nykyjärjestelmässä tällaista herkkyyttä on myös kunnista johtumattomista syistä haasteellista omata ja se aiheuttaa lasten oikeuksien toteutumisen kannalta liikaa epävarmuutta.

Valtiolla on nyt edessään haaste järjestää varhaiskasvatuksen rakenteet Suomessa niin, että saamelaislasten ja -yhteisön tarpeet otetaan siinä huomioon, ja mahdollistaa myös kulttuuri- ja kielipesien varhaiskasvatuksesta eriyttäminen, jos se nähdään parhaaksi ratkaisuksi. Valtion olisi nyt lunastettava Rinteen hallitusohjelmassakin annettu lupauksensa kunnioittaa ja edistää saamelaislasten oikeuksia ja saamelaisten oikeuksia alkuperäiskansana ja tehdä se tavalla, jossa saamelaislasten kulttuuri- ja kielipesätoiminnalle on riittävät oikeudelliset ja voimavaroja koskevat edellytykset.

Saamelaislasten varhaiskasvatuksen ja kulttuuri- ja kielipesätoiminnan asianmukainen laadukas järjestäminen voi edellyttää, että saamelaisen ja saamenkielisen varhaiskasvatuksen tarpeet ja sen mukainen suunnittelu otetaan huomioon myös varhaiskasvatuksen ohjauksen, suunnittelun ja järjestämisen rakenteissa. Saamelaiskäräjien tulee vastata kysymykseen: pyrkiikö se turvaamaan saamelaislasten oikeuden kieleen ja kulttuurin, sosiaalisiin ja sivistyksellisiin oikeuksiin osana varhaiskasvatusjärjestelmää vai jonain erillisenä erityisenä toimintamuotona? Molemmissa on hyvät ja huonot puolensa, ja lopulta asia edellyttää sekä oikeuksien haltijoiden ja niitä rakenteellisesti ja käytännössä toteuttavien tukitoimia parhaan mahdollisen ratkaisun löytämiseksi.

LÄHTEET

Aloite kielipesätoiminnan siirtämisestä Saamelaiskäräjien osaksi Saamelaiskäräjien hallinto. 3.9.2018. DNRO 767/E9.7 .Allekirjoittaneet Ivalon ja Sodankylän kuntien sivistysjohtajat ja Anaráškielâ servi.

HE 40/2018 vp Hallituksen esitys eduskunnalle varhaiskasvatuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

Heikkilä Lydia, Elsa Laiti-Hedemäki & Tuuli Miettunen (toim.), BUORRE EALLIN GÁVPOGIS– Saamelaisten hyvä elämä ja hyvinvointipalvelut kaupungissa. Lapin yliopisto. Rovaniemi 2019.

Inarin kunta. Valtuustoaloite inarinsaamenkielisten kielipesäpaikan tarjoamisesta kaikille hakijoille. 287/12.07.00/2019.

Kelan ohjeet yksityisen hoidon tuesta: <https://www.kela.fi/yksityisen-hoidon-tuki-maara-ja-maksaminen> ,
https://www.kela.fi/yksityisen-paivahoidon-tuottajat_yksityisen-hoidon-tuki,
https://www.kela.fi/yksityisen-paivahoidon-tuottajat_ohjeita-paivahoidon-tuottajalle

Kielellisten oikeuksien seurantaindikaattorit. Oikeusministeriö 34/2018.

Kysely kielipesälästen vanhemmille, raportti vastauksista. Kevät 2018. (Saamelaiskäräjien sisäiset selvitykset)

Lain yksityisistä sosiaalipalveluista 20 §:n mukainen puutteiden korjaaminen. Päätös LSSAVI/4228/05.12.02/2018, annettu 26.6.2018. Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirasto. Opetus- ja kulttuuritoimi -vastuualue.

Laiti Marikaisa. Saamelaisen varhaiskasvatuksen arki. Teoksessa Saamelainen varhaiskasvatus nyt – arvot, käytänteet ja osallisuus arjessa. Toim. Maria Peltola , Pigga Keskitalo Rauni Äärelä. Acta Universitatis Ouluensis. F, Scripta Academica 13.

Laki varhaiskasvatuksen asiakasmaksuista (1503/2016)

Laki kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta (1704/2009)

Menetelmäopas kielipesätyöntekijöille. Saamelaiskäräjät. 2015.

Opetushallituksen määräys OPH-2185-2018. Varhaiskasvatusta järjestät kunnat ja kuntayhtymät. Annettu 15.10.2018. Määräys kunnan ja kuntayhtymän järjestämän varhaiskasvatuksen tietojen tallentamisesta varhaiskasvatuksen tietovarantoon.

Opetus- ja kulttuuriministeriön asetus varhaiskasvatuksen yksityisen palveluntuottajan ilmoitusmenettelystä (772/2018)

Saamelaisten kulttuuri- ja kielipesätoiminnan tilanne ja kehittämissuunnitelmat, 11.10.2018 Dnro 393/D.a.4/2018, Eduskunnan sivistys- ja tiedejaosto, HE 123/2018 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2019, asiantuntijalausunto.

Saamelaisten lukumäärä vuoden 2015 Saamelaiskäräjien vaaleissa. Saatavilla <https://dokumentit.solinum.fi/samediggi/?f=Dokumenttipankki%2FTilastoja>.

Saamelaiskäräjien toimintaohjelma ja taloussuunnitelma 2016 – 2019. Hyväksytty saamelaiskäräjien kokouksessa 15.4.2016.

Saamelaisten kulttuuri- ja kielipesätoiminnan pitemmän aikavälin suunnitelma. Kielineuvosto 30.11.2016, Saamelaiskäräjien hallitus 2.12.2016, hyväksytty Saamelaiskäräjien kokouksessa 19.12.2016.

Saamelaisten kielipoliittinen toiminta- ja kehittämisohjelma 2016-2019. Saamen kielineuvosto 30.11.2016, Saamelaiskäräjien hallitus 2.12.2016. Hyväksytty Saamelaiskäräjien kokouksessa 19.12.2016

Saamelainen kulttuuri- ja kielipesätoiminta. Saamelaisasioiden neuvottelupäivät 26.10.2018. Taustamuistio.

Saamelaisen kulttuuri- ja kielipesätoiminnan rahoitusperusteet. Saamelaiskäräjien hallitus 8.6.2015.

Saamelaisten kulttuuri- ja kielipesätoiminta -Rahoitusperusteiden soveltamisohjeet. Soveltamisohjeet kielipesiin. Saamelaiskäräjien hallitus on 8.6.2015 kokouksessaan hyväksynyt saamelaisten kieli -ja kulttuuripesätoiminnan rahoitusperusteet. Saamelaiskäräjien ja saamelaisten kotiseutualueen kuntien välisissä neuvotteluissa 2.12.2015 sovittiin, että rahoitusperusteista laaditaan tarkempi ohjeistus. Soveltamisohjeet on käsitelty ja hyväksytty saamen kielineuvoston kokouksissa 16.9.2016 ja 30.11.2016. Saamelaiskäräjät. 2016

Saamelaisen varhaiskasvatuksen arjen käytäntöjen opas. 2013. Saamelaiskäräjät.

Saamelaisen varhaiskasvatuksen lapsimäärät 2018. (Saamelaiskäräjien omat sisäiset selvitykset)

Saamelainen varhaiskasvatussuunnitelma. 2009.

Saamelaisten koulutuspoliittinen toiminta- ja kehittämisohjelma. Hyväksytty käräjien kokouksessa 19.12.2016

Sámi mánát ođđa searvelanjain. Prošeaktačilgehus. Dáhton 23.4.2018. Ođastuvvon 19.3.2019. Prošeaktajodiheddji Ol-Johán Sikku. Sámediggi. (Norjan Saamelaiskäräjien projektisuunnitelma)

Sámegielat árabajasgeassin Suomas 2012-2018. Gidđat 2018 beijejuvvon. (Saamelaiskäräjät sisäiset selvitykset)

Valtionavustuslaki (688/2001)

Varhaiskasvatuslaki (540/2018)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. Opetushallitus. Määräykset ja ohjeet 2018:3a.

Äärelä-Vihriälä Rauni. Kielipesäpedagogiikka saamelaisen varhaiskasvatuksen arvojen. Teoksessa Saamelainen varhaiskasvatus nyt – arvot, käytänteet ja osallisuus arjessa. Toim. Maria Peltola , Pigga Keskitalo Rauni Äärelä. Acta Universitatis Ouluensis. F, Scripta Academica 13.